

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

Lietuvos ekonomikos apžvalga

2019

RUGSĖJIS

Lietuvos ekonomikos apžvalgoje nagrinėjama realiojo sektoriaus, kainų, viešųjų finansų ir kredito kaita Lietuvoje, taip pat numatoma šalies ekonomikos raida. Apžvalgoje pateikiama medžiaga yra statistinių duomenų analizės, modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Apžvalgą rengia Lietuvos bankas.

Makroekonominių rodiklių prognozės sudarytos pagal duomenis, paskelbtus iki 2019 m. rugpjūčio 20 d. Apžvalgos skyrius „Eurosistemos pinigų politika“ papildytas duomenimis ir informacija apie ECB valdančiosios tarybos rugsėjo 12 d. priimtus sprendimus. Kituose Lietuvos ekonomikos apžvalgos skyriuose naudojami duomenys, paskelbti iki 2019 m. rugsėjo 6 d.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

TURINYS

LIETUVOS EKONOMIKOS RAIDA IR PERSPEKTYVOS	7
I. TARPTAUTINĖ APLINKA.....	10
1 intarpas. <i>Brexit</i> o poveikis Lietuvos ekonomikai	13
II. EUROSISTEMOS PINIGŲ POLITIKA	15
III. REALUSIS SEKTORIUS	16
2 intarpas. Transporto sektoriaus įtaka Lietuvos ekonomikai ir jo plėtros priežastys	18
IV. DARBO RINKA.....	21
3 intarpas. Žmogiškųjų išteklių kokybė: ar Lietuvos žmogiškųjų išteklių rodikliai atitinka ekonominio išsivystymo lygį?	23
V. IŠORĖS SEKTORIUS	25
4 intarpas. Lietuvos prekių eksporto sudėtingumas.....	27
VI. KAINOS.....	29
VII. EKONOMIKOS FINANSAVIMAS	31
VIII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI	33

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

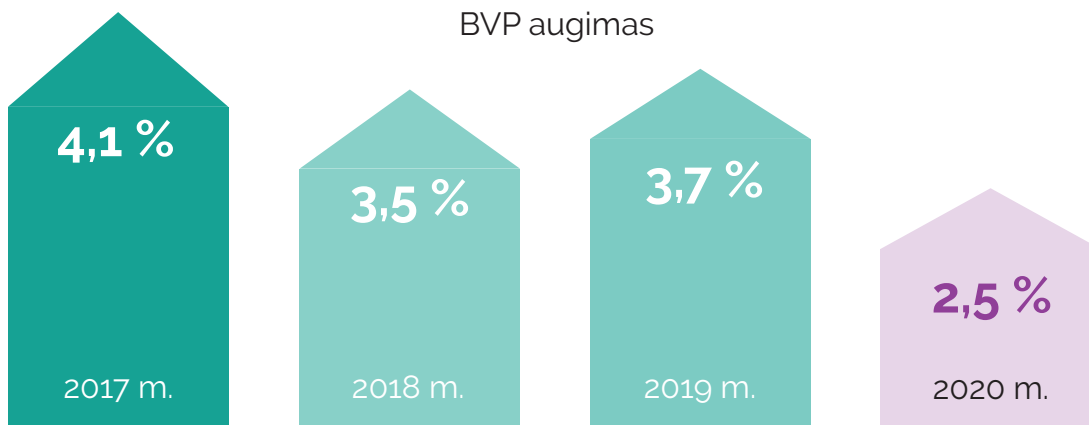
1 pav. Euro zonos ekonominių vertinimų, pramonės ir vartotojų pasitikėjimo rodikliai	10
2 pav. Išsivysčiusių ir besivystančių ekonomikų ne finansų sektoriaus skolos raida	10
3 pav. Faktiniai ECB palūkanų normų ir infliacijos duomenys bei rinkų lūkesčiai.....	15
4 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma .	15
5 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai	16
6 pav. Gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio	16
7 pav. Namų ūkių nominaliosios disponuojamosios pajamos ir jų panaudojimas (to meto kainomis)	17
8 pav. BVP raida ir prognozė (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką).....	17
9 pav. Migracijos balansas	21
10 pav. Darbo vietų skaičiaus kaitos veiksniai	21
11 pav. Įmonių, kurių veiklą riboja darbuotojų trūkumas ir nepakankama paklausa, dalis.....	22
12 pav. Darbo užmokesčio raida.....	22
13 pav. Metinis realiojo Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto ir išorės paklausos Lietuvos eksportui augimas.....	25
14 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, augimas pagal šalių grupes	25
15 pav. Prekių ir paslaugų eksporto rinkos dalių metinio pokyčio vidurkis 2009–2018 m.....	26
16 pav. Reeksporto į ES šalis metinis augimas 2019 m. pirmąjį pusmetį.....	26
17 pav. Infliacija pagal SVKI, jos kaitos veiksniai ir prognozė.....	29
18 pav. Metinė infliacija, darbo užmokesčio augimas ir prognozė.....	29
19 pav. Grynąjį skolinimą lemiantys veiksniai	32
20 pav. Ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų PFĮ paskolų portfelio metinis augimas	32
21 pav. Lietuvos fiskalinės politikos krypties ir produkcijos atotrūkio nuo potencialo raida ir prognozė	33
22 pav. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus ir pensijų išmokų raida.....	33

SANTRUMPOS

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
Eurosistema	Europos Centrinis Bankas ir euro zonos centriniai bankai
Eurostatas	Europos Sąjungos statistikos tarnyba
FED	Federalinio rezervų bankas
GPM	gyventojų pajamų mokestis
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
MMA	minimalioji mėnesinė alga
NPD	neapmokestinamasis pajamų dydis
NVS	Nepriklausomų valstybių sandrauga
PFĮ	pinigų finansų įstaiga
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
PVI	pirkimo vadybininkų indeksas
SVKI	suderintasis vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VDU	vidutinis darbo užmokestis
VSDFV	Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

EKONOMIKA AUGA SPARČIAU, NEI TIKĖTASI, TAČIAU KITĄMET AUGIMAS SULĖTĖS

BVP augimas

2019 M. SPARTESNĮ AUGIMĄ LEMIA

Stiprus eksporto augimas net pablogėjus tarptautinei ekonominei aplinkai

EKSPORTAS

4,6 %

2019 m.

Didėjančios investicijos dėl gausesnio ES lėšų panaudojimo

INVESTICIJOS

6,9 %

2019 m.

2020 M. AUGIMĄ RIBOS

Prasta tarptautinė ekonominė aplinka

EKSPORTAS

3,5 %

2020 m.

Lėčiau augančios investicijos

INVESTICIJOS

4,1 %

2020 m.

VIS DĖLTO ŠIUO METU YRA TIEK TEIGIAMŲ, TIEK NEIGIAMŲ RIZIKŲ DĖL EKONOMINĖS RAIDOS

Spartesnis dirbančiųjų skaičiaus augimas
Intensyvesnis ES lėšų panaudojimas
Didesnis žemės ūkio derlius

Tolesni tarptautinės prekybos suvaržymai
JK pasitraukimas iš ES be susitarimo
Mažesnis ES lėšų į Lietuvą srautas

LIETUVOS EKONOMIKOS RAIDA IR PERSPEKTYVOS

Pasaulio ekonominės raidos vertinimas blogėja. Užsitęsęs neapibrėžtumo laikotarpis, gilėjantis protekcionizmas, pažeidžiama besivystančių šalių ekonominė padėtis mažina pasitikėjimo rodiklius pasaulyje. Tai neigiamai veikia ekonominę plėtrą, ypač atvirajame ekonomikos sektoriuje. Dar praėjusiais metais pradėjusi augti mažiau pasaulio tarptautinė prekyba prekėmis šiomet bemaž visai neauga. Jos plėtra ypač sulėtėjo (šiuo metu prekyba netgi krinta) besivystančios ekonomikos šalyse, o būtent – Kinijoje, kitose Azijos šalyse, Lotynų Amerikoje, o dėl glaudžių ūkinės raidos ryšių tarptautinės prekybos plėtra sumenko ir išsivysčiusios ekonomikos valstybėse. Tai – viena iš priežasčių, ribojančių atvirumu pasižyminčios euro zonos ekonominį aktyvumą. Jau netrumpą laiką vis mažiau auga euro zonos eksportas, nebedidėja apdirbamosios gamybos apimtis, prastėja kai kurie investicijų rodikliai. Panašu, kad tokios ūkinės raidos tendencijos tebebus stebimos ir artimiausioje ateityje, nes kol kas nėra aiškesnių veiksnių, galinčių jas pakeisti. Ir nors pagrindinėse išsivysčiusios ekonomikos valstybėse darbo rinka ir uždarysis ekonomikos sektorius vis dar rodo atsparumą atvirojo sektoriaus iššūkiams, prastėjantys lūkesčiai ir sunkumai pastarajame gali išplisti ir į kitas ekonomikos sritis¹.

Prastesnė tarptautinė ekonominė aplinka neigiamai veikia Lietuvos prekybos partnerius, tačiau Lietuvos eksporto plėtra tebėra gana sparti. Pas prekybos partnerius importuojamų prekių ir paslaugų paklausa didėja vis mažiau. Tai iš dalies paaiškina nedidelį lietuviškos kilmės prekių, neįskaitant naftos produktų, eksporto augimo lėtėjimą pastaraisiais ketvirčiais. Tiesa, prie to taip pat, matyt, prisideda pradantis blėsti anksčiau pramonėje didėjusių investicijų poveikis – investicijos šioje ekonominėje veikloje keletą ankstesnių metų prisidėjo prie gamybos pajėgumų didinimo ir konkurencingumo gerinimo. Vis dėlto, nors ir šiek tiek lėčiau, aptariamasis eksportas kyla nemenkai. Lietuviškos kilmės prekių, neįskaitant naftos produktų, eksportas realiaja verte pastaruoju metu buvo maždaug 5 proc. didesnis nei prieš metus. Tai – viena iš priežasčių, dėl kurių Lietuvos ekonominė plėtra tebėra išskirtinai sparti. Taip pat pastebėtina, kad bendrus eksporto rodiklius gerina ne tik vietinė gamyba, bet ir transporto sektoriaus suteikiamos paslaugos – šiomet daug daugiau nei pernai didėja prekių reeksportas, nemenkai tebeauga kitų krovinių pervežimo užsienio šalyse apimtis².

Kitai nei daugelio užsienio prekybos partnerių, Lietuvos ekonominė plėtra nelėtėja – šių metų pirmąjį pusmetį metinis realiojo BVP augimas siekė net 4 proc. Kaip minėta, prie to prisideda anksčiau daug didėjusios investicijos į gamybos priemones ir modernizavimą, sudariusios sąlygas eksportuojančioms įmonėms užimti naujas rinkas ir užsitikrinti plėtrą netgi tuo metu, kai pasaulyje tvyro išaugęs neapibrėžtumas ir neigiami lūkesčiai. Prie stiprios Lietuvos ūkinės raidos daug prisideda ir vidaus paklausa – tiek investicijos, tiek vartojimas. Pastaruoju metu labiau išsiskiria su statybomis susijusios investicijos – gyvenamųjų ir negyvenamųjų pastatų, inžinerinių statinių statyba. Tikėtina, kad nemenką įtaką tam turi vis skaitlingesnis lėšų iš ES paramos fondų naudojimas. Per pastaruosius dvejus metus statybų sektoriuje sukuriama pridėtinė vertė lėmė maždaug 16 proc. viso ekonomikos augimo, nors paprastai šiame sektoriuje sukuriama apie 7 proc. visos pridėtinės vertės. Tuo pat metu privačiojo vartojimo augimą palaiko didėjančios gyventojų disponuojamosios pajamos, augantis užimtųjų skaičius ir dideli vartotojų lūkesčiai³.

Vis dėlto Lietuvos ūkio padėtis nėra vienareikšmė – kai kurie rodikliai rodo beprasidedantį ūkio augimo lėtėjimą. Įmonės atidžiai stebi jau ilgą laiką prastėjančią tarptautinę ekonominę aplinką, ir tai veikia jų pasitikėjimą bei priimamus sprendimus. Pavyzdžiui, jau šiek tiek pagausėjo pramonės įmonių, nuogaustaujančių dėl nepakankamos paklausos. Ne tiek daug, kiek anksčiau, gausėja investicijų į gamybos priemones – mašinas ir įrenginius. Besikeičianti nuotaika, panašu, kad turi poveikį ir darbo rinkos rodikliams. Nors įtampa darbo rinkoje tebejuntama, darbo atlygis kyla nebe tiek daug, kiek anksčiau. Tiesa, tam iš dalies poveikį turi tai, kad darbuotojams atitenkanti sukuriama pridėtinės vertės dalis dabar yra

¹ Tarptautinės ekonominės aplinkos raida ir su ja susijusios rizikos detalčiau aptariamos skyriuje „I. Tarptautinė aplinka“.

² Užsienio prekybos raida išsamiau aprašoma skyriuje „V. Išorės sektorius“.

³ Detalčiau realiojo sektoriaus raida nagrinėjama skyriuje „III. Realusis sektorius“.

istoriškai aukščiausio lygio ir ji vis dar didėja. Susikaupusią įtampą darbo rinkoje taip pat šiek tiek mažina pasikeitusios tarptautinės migracijos tendencijos. Grynoji tarptautinė migracija tapo teigiama, tuo prisidedama prie vėl pradėjusios didėti darbo jėgos, o tai bent truputį švelnina disbalansą darbo rinkoje⁴.

Ekonomikos augimo lėtėjimo tendencijos bus juntamos ir artimiausiais metais. Pamažu išblėstanti darbo pajamų augimo sparta palaipsniui lėtins privačiojo vartojimo didėjimą. Numatomas vis menkesnis lėšų iš ES paramos fondų gausėjimas slopins investicijų plėtrą. Pastarosioms poveikį turės ir daug neaiškumo kelianti tarptautinė ekonominė aplinka. Šiuo metu prognozuojama, kad šiemet padidėjusi 3,7 proc., kitąmet Lietuvos ekonomika turėtų paaugti 2,5 proc. Vis dėlto esama daug neapibrėžtumo dėl ekonominės raidos perspektyvos. Nerimo nuotaikos pasaulyje artimiausiu metu gali stiprėti, o tai turėtų poveikį tiek pasaulio, tiek Lietuvos ekonominei raidai. JAV ir Kinija, vis svarstančios ir (arba) paskelbiančios naujus arba didesnius prekybos tarifus, kol kas nėra linkusios pradėti mažinti įtampą tarptautinės prekybos srityje. Nors Lietuvos gamintojai kol kas tik nedaug reagavo į prastėjančią tarptautinę ekonominę aplinką, visgi neatmestina, kad pastebimai silpnėjanti įvairių prekybos partnerių, ypač didžiausios euro zonos ekonomikos – Vokietijos, ūkinė raida prislopintų ekonominį aktyvumą ir Lietuvoje. Tai visų pirma turėtų poveikį investicijoms. Taip pat būtų paveikta ir darbo rinka, taigi ir namų ūkių pajamos bei privatusis vartojimas.

Bendrosios infliacijos raida jau kurį laiką daug nesikeičia – labiau svyruoja maisto ir degalų kainos, o grynoji infliacija yra gana stabili. Prastėjanti pasaulio ekonominė būklė turi poveikį energijos žaliavų kainoms. Didėjant įtampai tarptautinės prekybos srityje, pasaulinė naftos kaina pastaraisiais mėnesiais krito ir buvo mažesnė, nei tikėtasi anksčiau. Tai mažinančiai veikia ir bendrąją infliaciją Lietuvoje. Kitaip nei su energijos žaliavomis susijusios kainos, maisto kainos kyla vis sparčiau. Šiek tiek daugiau nei metų pradžioje didėja apdoroto maisto kainos, bet ypač daug pastaruoju metu kyla neapdoroto maisto, ypač daržovių, kainos. Šių metų liepos mėn. metinis maisto kainų augimas paspartėjo iki 5,2 proc. Kaip ir anksčiau, prie bendrosios infliacijos itin reikšmingai prisideda su vidaus ekonominėmis tendencijomis labiausiai susijusios kainos – paslaugų kainos. Jos per metus vis padidėja beveik 5 proc., o jų kilimas lemia maždaug pusę bendrosios infliacijos. Tai tiesiogiai sietina su tebeaugančiomis darbo sąnaudomis – nors ūkio aktyvumas yra pakylėtas ir didėja darbo našumas, pastarąjį gerokai lenkia darbo užmokesčio augimas, sukeliantis spaudimą kainoms, ypač – paslaugų ekonominėse veiklose⁵. Šiuo metu prognozuojama, kad artimiausiu metu bendroji infliacija Lietuvoje keisis palyginti nedaug – pernai sudariusi 2,5, šiemet ji turėtų būti lygi 2,3, o kitąmet – 2,2 proc.

⁴ Išsamiau darbo rinkos raida aptariama skyriuje „IV. Darbo rinka“.

⁵ Išsamiau infliacijos tendencijos aprašomos skyriuje „VI. Kainos“.

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida

Rodikliai	2019 m. rugsėjo mėn. prognozė ^a			2019 m. birželio mėn. prognozė		
	2018	2019 ^b	2020 ^b	2018	2019 ^b	2020 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI	2,5	2,3	2,2	2,5	2,4	2,3
BVP defliatorius ^c	3,3	2,8	2,2	3,3	2,4	2,2
Darbo užmokestis ^d	10,0	8,5	6,7	9,6	8,1	6,7
Importo defliatorius ^c	4,7	2,0	1,8	4,7	2,1	1,8
Eksporto defliatorius ^c	3,8	2,2	1,7	3,8	2,0	1,7
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	3,5	3,7	2,5	3,5	3,2	2,5
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,9	4,0	3,6	3,9	4,0	3,6
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	0,8	0,9	0,6	0,8	0,9	0,6
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	6,7	6,9	4,1	6,7	5,6	4,1
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	5,0	4,6	3,5	5,0	4,0	3,5
Prekių ir paslaugų importas ^c	4,4	4,6	4,3	4,4	4,4	4,3
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,1	5,8	5,7	6,1	5,8	5,7
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	1,5	1,1	0,0	1,5	0,8	-0,3
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	2,7	2,7	1,9	2,7	2,3	1,5
Einamosios sąskaitos balansas	1,6	0,8	-0,4	1,6	0,2	-0,7
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	3,1	2,5	1,3	3,1	1,8	0,9

^a Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos pagal duomenis, paskelbtus iki 2019 m. rugpjūčio 20 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo prognozė neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

I. TARPTAUTINĖ APLINKA

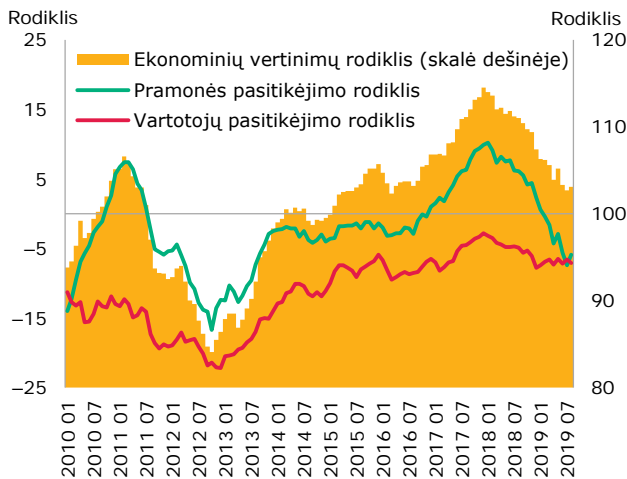
Pasaulio ekonomikos augimas toliau lėtėja. 2019 m. pirmąją pusę augimą palaikė palankios sąlygos finansų rinkose, centrinių bankų skatinamosios pinigų politikos priemonės, gera situacija darbo rinkoje (mažas nedarbas ir kylantys atlyginimai), vis dar aukšti vartotojų pasitikėjimo rodikliai ir dėl to didėjantis privatusis vartojimas išsivysčiusiose ekonomikos. Vis dėlto išaugęs geopolitinis ir ekonominės politikos neapibrėžtumas, tarptautinės prekybos ribojimai, silpna apdirbamoji gamyba (žemiau 50 smukęs pasaulio PVI rodo gamybos apimtys mažėjimą), daugumoje šalių mažėjantys eksporto užsakymai ir blogėjanti ekonominė situacija lėmė tai, kad TVF ir Pasaulio bankas vasarą sumažino pasaulio ekonomikos augimo 2019 m. prognozes.

Reaguodami į prastėjančias ekonomikos augimo perspektyvas, centriniai bankai vėl atsigręžia į laisvesnę pinigų politiką: FED liepos mėn. pirmą kartą per dešimt metų sumažino bazines palūkanų normas, o finansų rinkos tikisi, kad tiek FED, tiek ECB palūkanų normas mažins ir toliau.

Euro zonoje prastėjant gamybos sektoriaus situacijai, ekonomikos augimas lėtėja. Vidaus paklausa, palaikoma realiojo darbo užmokesčio augimo ir žemiausio per vienuolika metų nedarbo (birželio mėn. jis sudarė 7,5 %), pirmąjį ketvirtį lėmė 1,3 proc. metinį ekonomikos augimą. Prie augimo prisidėjo ir laikini veiksniai – JK atsargų kaupimas iki pirminės *Brexit*o datos, automobilių pardavimų atsigavimas. Šių veiksnių teigiamas impulsas antrąjį ketvirtį buvo mažesnis: išankstiniais duomenimis, euro zonos ekonomika augo 1,2 proc. – lėčiausiai per paskutinius šešerius metus. Euro zonos ekonomikai neigiamai atsiliepia ir prekybos konfliktų eskalacija – JAV vis dar grasina muitais automobiliams ir jų dalims, o tai kartu su ES nenoru derėtis dėl žemės ūkio produktų neleidžia į priekį judėti JAV ir ES deryboms dėl prekybos liberalizavimo. Prastėjančią bloko situaciją liepos mėn. rodė ir mažiausias per beveik septynerius metus gamybos PVI (46,4). Didžiausios euro zonos ekonomikos – Vokietijos – ketvirtinis augimas, sumažėjus gamybos ir eksporto apimtims, antrąjį ketvirtį tapo neigiamas (-0,1 %). Panašus likimas ištiko ir JK, kurios ekonomikos ketvirtinis augimas tapo neigiamas pirmą kartą nuo 2012 m.

Euro zonos pasitikėjimo rodikliai krinta žemyn.

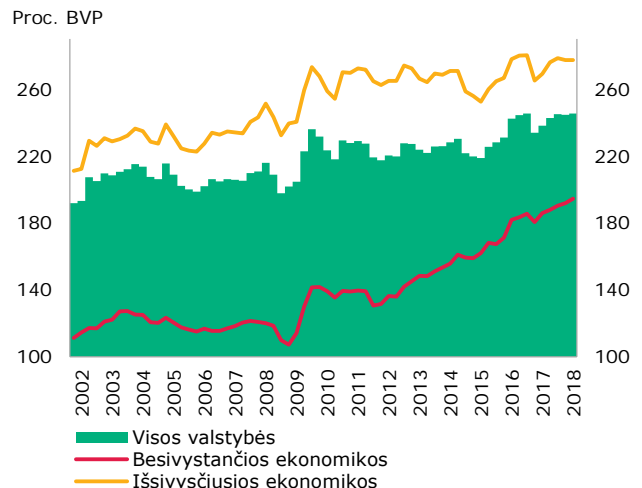
1 pav. Euro zonos ekonominių vertinimų, pramonės ir vartotojų pasitikėjimo rodikliai

Šaltinis: Eurostatas.

Besivystančių ekonomikų skola sparčiai auga.

2 pav. Išsivysčiusių ir besivystančių ekonomikų ne finansų sektoriaus skolos raida

Šaltinis: Tarptautinių atsiskaitymų bankas.

JAV minint ilgiausią istorijoje ekonomikos plėtros laikotarpį, nerimą kelia silpnėjanti apdirbamoji gamyba. JAV ekonomikos plėtra tęsiasi jau 123 mėnesius, tačiau, slopdant 2017–2018 m. vykdyto fiskalinio skatinimo poveikiui, šalies ūkio augimas lėtėja. 2019 m. antrąjį ketvirtį JAV ekonomika augo 2,0 proc. – 1,1 proc. p. lėčiau nei pirmąjį ketvirtį. Augimą palaikė žemiausias per 50 metų nedarbo lygis (birželio–rugpjūčio mėn. jis sudarė 3,7 %) ir išaugusios gyventojų disponuojamosios pajamos, lėmusios privačiojo vartojimo augimą. Pastarasis kartu su vyriausybės išlaidomis siek tiek atsivėrė sumažėjusias verslo investicijas ir lėčiau augusį eksportą. Vis dėlto sumažėjęs krovininių pervežimas geležinkeliais ir gamybos PVI, liepos mėn. kritęs iki žemiausios reikšmės per dešimt metų, rodo silpnėjančią apdirbamąją gamybą. Visi šie ženklai kartu

su JAV vyriausybės obligacijų pajamingumo kreive, rugpjūčio mėn. „apsivertusia“⁶ pirmą kartą nuo 2007 m., rodo didelį JAV išorės aplinkos neapibrėžtumą ir stiprėjančius lūkesčius dėl lėtesnio šalies ekonomikos augimo.

Prekybos įtampa lėtina Kinijos ūkio augimą, tačiau vyriausybė imasi ekonomikos augimo skatinimo. Antrąjį ketvirtį Kinijos ekonomikos metinis augimas buvo lėčiausias per 27 metus – 6,2 proc. Tai siejama su dėl prekybos konfliktų sumažėjusia tarptautinės prekybos apimtimi ir struktūriniais ekonomikos pokyčiais. Rugpjūčio 5 d. Kinijos juanio kursui nukritus iki žemiausios reikšmės per daugiau nei dešimtmetį (daugiau nei 7 juaniai už JAV dolerį), JAV apkaltino šalį valiutos kurso manipuliacija, o Kinija paskelbė nustojusi pirkti JAV žemės ūkio produkciją. Nors pigesnis juanis gali padėti sumažinti neigiamą prekybos tarifų poveikį, JAV kaltinimai Kinijai valiutos kurso manipuliacija gali nulemti papildomus tarifus. Įtampą bei neapibrėžtumą didina ir neramumai Honkonge – dėl vykstančių didelio masto antivyriausybinių protestų didėja Kinijos vyriausybės intervencijos galimybė. Numatoma, kad Kinijos vyriausybė, reaguodama į suprastėjusią išorės aplinką, toliau skatins ekonomikos augimą, ypač vartojimą ir gamybos investicijas, įgyvendindama fiskalinės ir pinigų politikos priemones.

Rusijos ekonomikos aktyvumas ir toliau yra vangus. Antrąjį ketvirtį Rusijos ekonomikos metinis augimas šiek tiek paspartėjo ir sudarė 0,9 proc. Augimą palaikė didėjanti apdirbamosios gamybos apimtis, investicijos į vyriausybės projektus ir didesnės naftos kainos. Nors birželio mėn. nedarbo lygis Rusijoje buvo rekordiškai žemas, darbo užmokestis kyla sąlyginai lėtai, o realiosios disponuojamosios gyventojų pajamos mažėja. TVF ir Pasaulio bankas prognozuoja, kad 2019 m. šalies ekonomika augs 1,2 proc.

Latvijos, Estijos ir Lenkijos ekonomikų augimą skatina vidaus vartojimas. Nors mažėjantis šių šalių verslo ir vartotojų pasitikėjimas rodo nerimą dėl ekonomikos perspektyvų, Latvijoje ir Lenkijoje ekonominių vertinimų rodikliai vis dar viršija ilgalaikį vidurkį. Įtampa darbo rinkoje palaiko spartų darbo užmokesčio kilimą visose trijose šalyse ir prisideda prie vidaus vartojimo augimo, tačiau išaugusios sąnaudos didina riziką eksportuojančioms pramonės šakoms, kurias taip pat neigiamai veikia lėtėjantis ekonomikos augimas pagrindinėse eksporto rinkose.

Aukso kaina siekia šešerių metų aukštumas, o akcijų ir naftos kainos svyruoja. Dėl tolesnės prekybos konfliktų eskalacijos, JAV prezidento administracijos neigiamų pasisakymų apie pernelyg stiprų dolerio kursą ir pasaulio ekonomikos augimo lėtėjimo perspektyvų, liepos ir rugpjūčio mėn. akcijų rinkose stebėtas didelis kintamumas. Investuotojai vis dažniau renkasi saugų turtą – obligacijas, auksą. Didėjanti obligacijų su neigiamu pajamingumu apimtis (šiuo metu – apie 27 % visų pasaulyje išleistų obligacijų) rodo neigiamus lūkesčius dėl ateities, augantį, rinkos dalyvių manymu, skatinamosios pinigų ir fiskalinės politikos poreikį. Tokioje aplinkoje sparčiai kyla aukso kaina – ji nuo metų pradžios pakilo apie 17 proc. ir rugpjūčio viduryje buvo didesnė kaip 1 500 JAV dolerių už trojos unciją. Aukštesnę naftos kainą palaikė pasiūlos veiksniai (JAV ir JK konfliktas su Iranu ir naftą eksportuojančių šalių organizacijos (OPEC) liepos mėn. susitarimas pratęsti žaliavos gavybos apimčių ribojimą), tačiau sustiprėjus lūkesčiams, kad lėtėjantis pasaulio ekonomikos augimas gali neigiamai paveikti paklausos didėjimą, žaliavos kaina rugpjūčio viduryje nukrito žemiau 60 JAV dolerių už barelį.

Pasaulio ekonomikos augimo prognozių rizikų balansas tebėra neigiamas. Euro zonos ekonomikai riziką toliau kelia mažėjanti išorės paklausa ir silpnėjantis gamybos sektorius. Stiprėja nerimas, kad lėtėjantis Vokietijos ūkio augimas gali pereiti į recesiją, o B. Johnsonui tapus JK vyriausybės vadovu, išaugo *Brexit*o be susitarimo tikimybė. Papildomi prekybos ribojimai gali sukelti platesnio masto gamybos ir prekybos augimo lėtėjimą, daryti tolesnę žalą verslo lūkesčiams, globalioms vertės grandinėms, investicijoms, finansų sistemų stabilumui. Įmonių, ypač žemo investicinio reitingo, įsiskolinimas sparčiai auga – pasikeitus rizikos vertinimui finansų rinkose ir sugriežtėjus finansavimo sąlygoms, tai gali kelti problemų finansiniam stabilumui ir pasaulio ekonomikos raidai (žr. 2 pav.). Tarp kitų neigiamų rizikų – lėtesnis Kinijos ekonomikos augimas, ribota skatinamosios pinigų ir fiskalinės politikos taikymo erdvė pagrindinėse pasaulio ekonomikose. Įtampą atskiruose regionuose didina intensyvėjantys geopolitiniai konfliktai, padažnėjusios ekstremalios oro sąlygos –

⁶ 2 m. obligacijų pajamingumas ėmė viršyti 10 m. obligacijų pajamingumą, nors paprastai būna atvirkščiai.

stiprios liūtys JAV (ypač Vidurio Rytuose), dėl sausros Europoje vėl nusekęs Reino upės vandens lygis, gaisrai Amazonės miškuose. Vis dėlto palankesnės pinigų politikos pozicijos išsivysčiusiose ekonomikose, naujos fiskalinio skatinimo priemonės, ypač JAV ir kai kuriose ES šalyse, susitarimas dėl *Brexit*o bei sėkminga JAV prekybos derybų su Kinija ir ES baigtis galėtų lemti didesnę, nei prognozuojama, pasaulio ekonomikos augimą.

1 INTARPAS

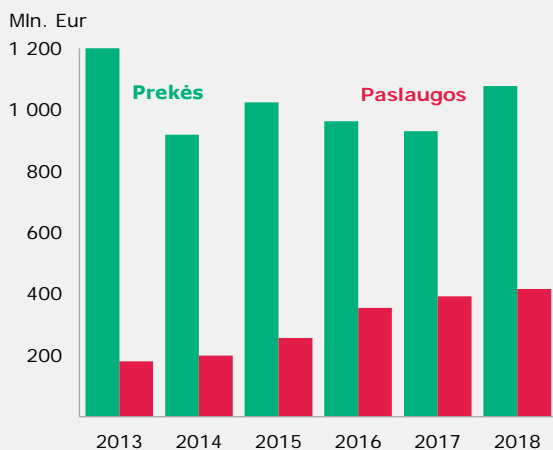
BREXITO POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI

Nors stebint politines peripetijas JK, atspėti *Brexit* baigtį gali tik pranašas, spalio 31 d. JK išstojimas iš ES – su sutartimi ar be jos – yra vienas iš galimų scenarijų. Didžiausią nerimą euro zonai kelia didelė *Brexit* be susitarimo⁷ tikimybė. TVF ir EK pagrindiniu *Brexit* scenarijumi tebelaiko ES susitarimą su JK bei nuoseklų perėjimą prie naujos tvarkos ir 2019 m. prognozuoja atitinkamai 1,3 ir 1,8 proc. šalies ekonomikos metinį augimą. Nors 2019 m. pirmąjį ketvirtį JK ekonomika augo sparčiau, nei tikėtasi, dėl atsargų kaupimo iki pirminės *Brexit* datos, antrąjį ketvirtį JK ūkis susitraukė 0,2 proc. TVF ir Petersono tarptautinės ekonomikos instituto vertinimu⁸, *Brexit* be susitarimo galėtų sukelti JK recesiją. Tokia proceso baigtis neigiamai paveiktų ir Lietuvos ekonomiką.

JK yra svarbi Lietuvos eksporto partnerė. 2018 m. Lietuva į JK eksportavo prekių už daugiau nei 1 mlrd. Eur (3,8 % viso prekių eksporto) – daugiausia pramonės produktų: chemijos, baldų, medienos, plastiko gaminių (žr. A pav.). Lietuvos paslaugų eksporto į JK apimtis sudarė 415,5 mln. Eur (4,2 % viso paslaugų eksporto) ir per penkerius metus išaugo net 131 proc. Daugiau nei pusę paslaugų eksporto į JK sudaro transporto paslaugos, tad tikėtina, kad šis sektorius gali pajusti didžiausią neigiamą *Brexit* poveikį ne tik dėl galimai mažėsiančios užsienio paklausos, bet ir dėl tokių trikdžių kaip eilės pasienyje ir papildomos muitinės procedūros (žr. B pav.).

Lietuva eksportuoja vis daugiau paslaugų į JK.

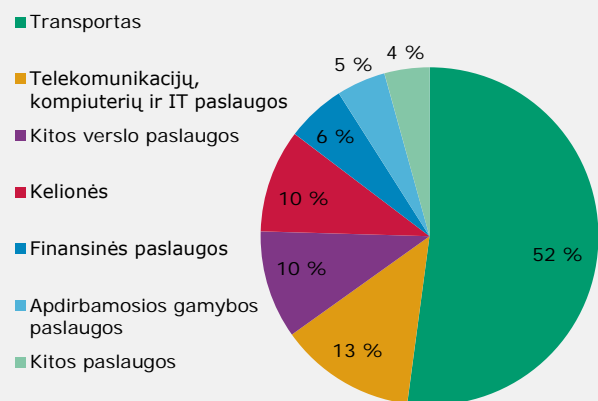
A pav. Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto į JK raida

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas.

Daugiau nei pusę Lietuvos paslaugų eksporto į JK sudaro transporto paslaugos.

B pav. Lietuvos paslaugų eksportas į JK pagal paslaugų rūšis 2018 m.

Šaltiniai: Oficialiosios statistikos portalas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

JK gyvenantys imigrantai iš Lietuvos neigiamą *Brexit* poveikį pajustų per suprastėjusią ekonominę situaciją ir pasikeitusį teisinį reguliavimą. JK ilgą laiką yra pagrindinė Lietuvos piliečių emigracijos kryptis – ten gyvena beveik pusė visų iš Lietuvos emigravusių piliečių. *Brexit* be susitarimo atveju nutraukus laisvą ES piliečių judėjimą didėja tikimybė, kad laiku nepateikę prašymų dėl nuolatinio JK

⁷ **Griežtasis *Brexit*** (angl. *hard Brexit*): JK atsisako narystės ES bendrojoje rinkoje ir gali laisvai prekiauti su Europos partneriais be tarifų apribojimų. Nepriklausomų prekybos susitarimų sudarymas užtruks ir privers šalį taikyti mažiau palankias PPO taisykles.

***Brexit* be susitarimo**: (angl. *no-deal Brexit*): skirtingai nuo griežtojo *Brexit*, kuris galėtų apimti tam tikrą susitarimą su ES ir potencialų pereinamąjį laikotarpį deryboms dėl laisvosios prekybos sandorių, *Brexit* be susitarimo yra be jokių saugiklių ir labiausiai pakenktų JK ekonomikai.

Švelnusis *Brexit* (angl. *soft Brexit*) yra mažiausiai žalos darantis *Brexit* kelias. JK toliau glaudžiai bendradarbiauja su ES, išlaikydama tam tikrą bloko bendrosios rinkos formą. ES reikalauja, kad bendroji rinka būtų išlaikyta laikantis visų jos principų, įskaitant laisvą žmonių judėjimą (Norvegijos atvejis). Vis dėlto JK kompromisų dėl imigracijos daryti nelinkusi.

⁸ Latorre, M. C., Olekseyuk, Z., Yonezawa, H., ir Robinson, S. (2019). [Brexit: Everyone Loses, but Britain Loses the Most](#) // Peterson Institute for International Economics Working Paper 19-5.

gyventojų statuso ten gyvenantys Lietuvos piliečiai gali netekti visų savo teisių. Lietuvos piliečiai, kurie pasilikę legaliai gyventi JK, tikriausiai susidurtų su išaugusia darbo vietų skaičiaus mažėjimo grėsme – be minėto transporto paslaugų sektoriaus, tai itin aktualu pramonės ir žemės ūkio sektoriuose dirbantiems asmenims, nes šiuose sektoriuose pagamintą produkciją eksportuoti būtų gerokai sunkiau. Net du trečdaliai JK žemės ūkio produkcijos eksportuojama į ES, o 90 proc. sezoninių žemės ūkio darbuotojų į JK atvyksta iš Rytų Europos. Nukritus svaro kursui, emigravusių Lietuvos piliečių santaupų vertė eurais taip pat mažėtų, o tai turėtų mažinti jų perlaidas į Lietuvą, 2018 m. sudariusias daugiau nei 18 proc. visų Lietuvos iš užsienio gautų perlaidų.

JK pasitraukimas iš ES be susitarimo turėtų ir kitų makroekonominių padarinių Lietuvoje.

Poveikis būtų juntamas ne tik dėl minėtų tiesioginių ir netiesioginių Lietuvos prekybos ryšių su JK įmonėmis, kylančių iš dalies dėl intensyvios Lietuvos prekybos su kitomis ES šalimis, kurioms JK yra svarbi prekybos partnerė, bet ir dėl ypač padidėjęs ekonominės ir finansinės aplinkos neapibrėžtumas. Neapibrėžtumas itin padidėtų pačioje JK, kur įmonėms būtų ypač sunku plėtoti investicijas, didėtų įvairūs rizikos priedai, kiltų skolinimosi kaina. Blogėjant namų ūkių finansinei padėčiai ir brangstant skolinimuisi, tikėtina, kad šioje šalyje mažėtų nekilnojamojo turto kainos. Finansinės aplinkos rodikliai būtų paveikti ir kitose valstybėse ar regionuose, pavyzdžiui, euro zonoje. Pablogėjusi tarptautinė ekonominė padėtis ir išaugęs neapibrėžtumas mažintų nuosavybės vertybinių popierių kainas euro zonoje, didintų tiek įmonių, tiek namų ūkių skolinimosi sąnaudas. Susiklosčiusi situacija darytų neigiamą poveikį pasitikėjimo rodikliams, taigi ir vidaus paklausai, ir Lietuvoje.

Toks tarptautinės ekonominės aplinkos pablogėjimas ir padidėjęs neapibrėžtumas, JK iš ES pasitraukiant be susitarimo, ribotų ekonominį aktyvumą Lietuvoje. Lietuvos banko vertinimu, esant tokioms aplinkybėms, per artimiausius trejus metus Lietuvos realusis BVP iš viso padidėtų 0,8 proc. p. mažiau nei tuo atveju, jei JK pasitraukimui būtų taikomas pereinamasis laikotarpis (švelnūs *Brexitas*).

II. EUROSISTEMOS PINIGŲ POLITIKA

Per pastarąjį pusmetį Eurosistema, siekdama užtikrinti tvarią infliacijos raidą siekiamo lygio link, sustiprino skatinamąjį pinigų politikos pobūdį. Papildomo skatinimo imtasi, nes infliacijos rodikliai – tiek stebimi, tiek prognozuojami – tebėra mažesni, nei siekiamas šiek tiek mažesnis negu 2 proc. lygis.

Vasarą ECB valdančioji taryba nusprendė, kad pagrindinės ECB palūkanų normos nedidės dar bent 2020 m. pirmąjį pusmetį. Per 2019 m. birželio mėn. Vilniuje vykusį posėdį ECB valdančioji taryba nusprendė pratęsti palūkanų normų ateities gairių laikotarpį nuo 2019 m. pabaigos iki 2020 m. vidurio, per kurį ji tikisi, kad pagrindinės ECB palūkanų normos ir toliau bus dabartinio lygio. Liepos mėn. posėdyje Valdančioji taryba dar sustiprino skatinamąjį gairių pobūdį, patikslindama, kad per minėtą laikotarpį palūkanų normos nesikeis arba bus mažesnės.

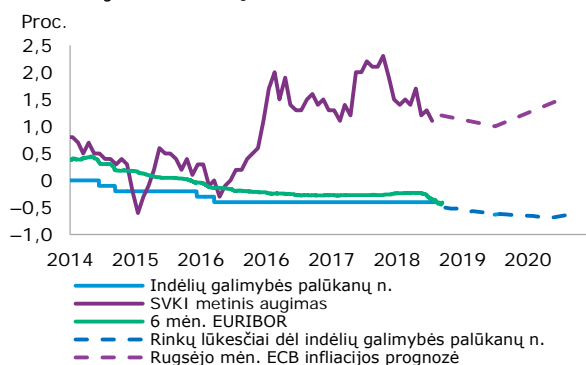
Rugsėjo mėn. ECB valdančioji taryba dar labiau sustiprino skatinamąjį pinigų politikos pobūdį⁹.

Indėlių galimybės palūkanų norma buvo sumažinta 10 bazinių punktų – iki –0,5 proc. Tikimasi, kad ji turėtų nesikeisti arba būti mažesnė tol, kol prognozuojama infliacija užtikrintai nepriartės prie mažesnio negu 2 proc., bet jam pakankamai artimo lygio ir kol grynosios infliacijos raida to nuosekliai nepatvirtins. Daliai bankų laikomo perteklinio likvidumo nebus taikoma neigiama palūkanų norma už naudojimąsi indėlių galimybe – tai padės sumažinti bankų patiriamas išlaidas dėl laikomų atsargų centriniame banke už neigiamas palūkanų normas. Kartu buvo pagerintos naujų tikslinių ilgesnės trukmės refinansavimo operacijų sąlygos: sumažintos skolinimosi palūkanų normos ir pailginta operacijų trukmė. Tačiau daugiausia dėmesio sulaukė ECB valdančiosios tarybos sprendimas nuo lapkričio 1 d. atnaujinti grynuosius pirkimus pagal turto pirkimo programą už 20 mlrd. eurų per mėnesį sumą. Svarbu tai, kad šiuos grynuosius pirkimus numatoma sustabdyti tik netrukus prieš tai, kai Valdančioji taryba pradės didinti pagrindines ECB palūkanų normas. Rinkos dalyvių vertinimu, ši palūkanų norma ateityje gali dar labiau sumažėti (iki –0,6 % ar net iki –0,7 %), o jos augimo nesitikima dar bent keletą metų (žr. 3 pav.).

Skatinamosios Eurosistemos pinigų politikos priemonės ir toliau prisideda prie to, kad euro zonoje ir Lietuvoje veikiančių bankų paskolų palūkanų normos yra itin žemo lygio. Palūkanų normos euro zonoje nuosekliai mažėjo nuo 2014 m. vidurio, kai rinkos pradėjo tikėtis, kad ECB imsis nestandartinių pinigų politikos priemonių. Per pastaruosius metus palūkanų normos euro zonoje stabilizavosi, tačiau vis dar yra vienos mažiausių per visą istoriją. Naujų paskolų vidutinės palūkanų normos Lietuvoje per pastaruosius metus pakilo ir tebėra aukštesnės nei vidutiniškai euro zonoje, ypač – ne finansų bendrovėms (žr. 4 pav.). Tokių palūkanų normų didėjimą galimai lėmė sumažėjusi konkurencija bankų sektoriuje dėl pastaruoju metu išaugusios koncentracijos ir galimai padidėjusios naujų paskolų rizikos.

ECB palūkanų normos ir toliau yra itin mažos.

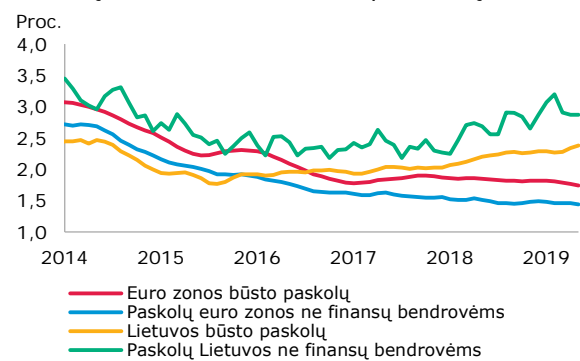
3 pav. Faktiniai ECB palūkanų normų ir infliacijos duomenys bei rinkų lūkesčiai

Šaltiniai: ECB, „Thomson Reuters Datastream“ „Bloomberg“.
Pastaba: grafike naudojami rugsėjo 12 d. duomenys.

Finansavimosi sąlygos tebėra palankios.

4 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: 3 mėn. slenkamasis vidurkis.

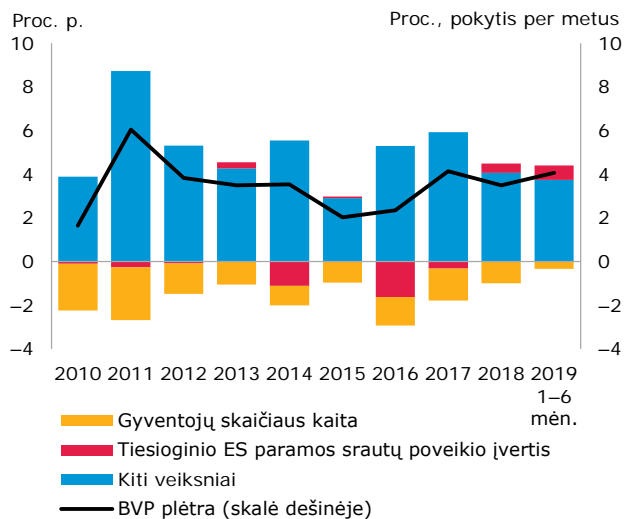
⁹ Šioje pastraipoje kalbama apie 2019 m. rugsėjo 12 d. ECB valdančiosios tarybos posėdžio metu priimtus sprendimus, kurie nebuvo įtraukti į šį prognozavimo etapą.

III. REALUSIS SEKTORIUS

Negandos tarptautinėje aplinkoje kol kas nesulėtino Lietuvos ekonomikos plėtros. Nors Lietuvoje gaminamų prekių ir paslaugų paklausa užsienyje augo lėčiau, Lietuvos ekonomikos plėtra 2019 m. pirmąjį pusmetį buvo spartesnė nei 2018 m. Tokiai Lietuvos ūkio raidai reikšmingą įtaką darė atsigavę ES paramos srautai ir gerokai palankesnė gyventojų skaičiaus raida. Pastarieji veiksniai šių metų pirmąjį pusmetį galėjo nulemti iki 1,0 proc. p. spartesnę ekonomikos augimą (žr. 5 pav.). Vis dėlto šios tendencijos nekeičia ekonomikos raidos ciklo vertinimo – jau kurį laiką palyginti spartus ūkio augimas lemia didėjančią gamybos atotrūkį, kuris rodo, kiek esama ūkio raida yra nutolusi nuo tvarios ūkio raidos (žr. 6 pav.) ir sudaro sąlygas formuotis disbalansams. Kita vertus, svarbu pastebėti, kad numatomas ekonomikos augimo lėtėjimas kartu su palankesne gyventojų ir darbo jėgos skaičiaus kaita bei santykinai sparčiu pastaraisiais metais investicijų augimu kitais metais turėtų mažinti spaudimą tolesniam disbalansų didėjimui.

Suaktyvėję ES paramos srautai ir palankesnės demografinės tendencijos reikšmingai prisideda prie ekonomikos augimo.

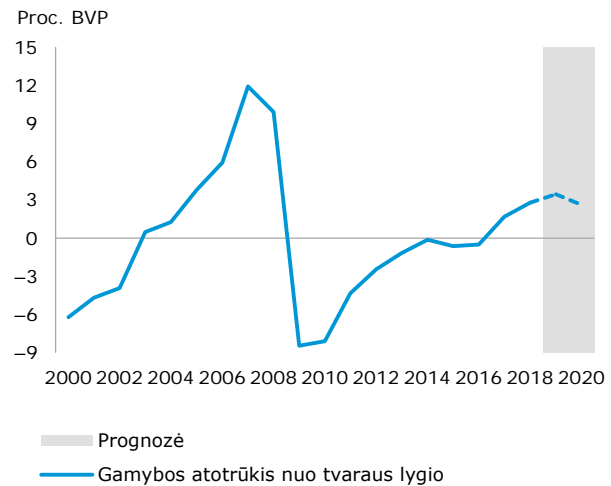
5 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl sparčios ūkio plėtros didėjęs gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio kitais metais turėtų stabilizuotis, tačiau ir toliau bus teigiamas.

6 pav. Gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

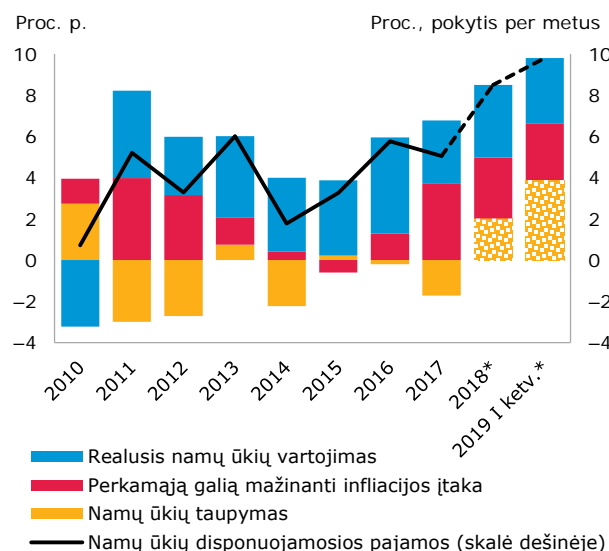
Suaktyvėję ES paramos srautai daro reikšmingą įtaką nelėtėjančiam investicijų augimui. Pastaruoju metu labiausiai didėja investicijos į pastatus ir statinius. Praėjusiais metais itin sparčiai augusios investicijos į pramonės pastatus ir sandėlius, inžinerinius tinklus ir toliau yra tarp svarbiausių šioje investicijų kategorijoje ir šiais metais. Pastarųjų metų investicinių projektų, orientuotų į inžinerinių tinklų modernizavimą ir plėtrą, vykdymo suaktyvėjimą galima sieti su atsigauančiais ES paramos lėšų srautais, nes dažnu atveju jie sudaro didžiąją dalį šių projektų finansavimo. Pirmąjį pusmetį daugiausia šių lėšų teko nutekamojo vandens valymo, elektros energijos ir šilumos energijos tinklų modernizavimui ir plėtrai. Be šių sričių, ES paramos srautai taip pat reikšmingai padidėjo transporto infrastruktūros, švietimo, viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos srityse. Pradėti, bet nebaigti statybos projektai turėtų palaikyti investicijų augimą ir 2019 m. antrąjį pusmetį. Vis dėlto pažymėtina, kad statybų sektoriaus aktyvumui įtakos gali turėti griežtesnis finansų įstaigų požiūris į naujus nekilnojamojo turto projektus, įmonių norą investuoti varžys ir nemažėjantis tarptautinės aplinkos neapibrėžtumas, ne tokia palanki, kaip anksčiau tikėtasi, pagrindinių prekybos partnerių ekonomikų plėtra ir nuo istorinių aukštumų atslūgęs apdirbamosios pramonės gamybos pajėgumų panaudojimo lygis. Be to, kitais metais lėčiau turėtų didėti ir ES paramos lėšų srautai. Šie veiksniai lems lėtesnį investicijų augimą 2020 m.

Augantis užimtųjų skaičius prisideda prie didėjančios prekių ir paslaugų eksporto apimties, tačiau kol kas nepaskatino spartesnio namų ūkių vartojimo augimo. Šių metų pirmąjį pusmetį prekių ir paslaugų eksportas augo bene trečdaliu greičiau nei praėjusiais metais. Tokiai eksporto raidai įtakos turėjo ne

tik gana sparčiai kylančios investicijos, padidinusios įmonių gamybos pajėgumus ir pagerinusios eksportuojančių įmonių konkurencingumą (plačiau skaitykite V skyriuje „Išorės sektorius“), bet ir augantis užimtųjų skaičius eksportuojančiame sektoriuje, ypač transporto ir saugojimo veikloje¹⁰ (plačiau skaitykite IV skyriuje „Darbo rinka“). Jame sukurtos darbo vietos sudarė didžiąją dalį visų naujų darbo vietų padidėjimo. Vis dėlto didėjančio užimtųjų skaičiaus nepakako paspartinti namų ūkių vartojimo augimo. Tai greičiausiai sietina su namų ūkių noru padidinti taupymo lygį (žr. 7 pav.), nes 2017 m. namų ūkių taupymo norma buvo neigiama, o 2018 m., išankstiniais vertinimais, artima nuliui. Vis dėlto pastebėtina, kad tiek namų ūkių pajamos, tiek išlaidos pastaruosiu metu auga gana sparčiu tempu. Kad namų ūkiai dabartinę padėtį vertina itin palankiai, rodo ir namų ūkių nuotaikos, pavyzdžiui, vartotojų pasitikėjimo rodiklis šiuo metu yra aukščiausio lygio nuo krizės pabaigos. Tačiau kiti metai namų ūkiams bus mažiau palankūs. Lietuvos banko vertinimu, lėčiau kilsiantis vidutinis darbo užmokestis ir nedidėsiantis užimtųjų skaičius ribos namų ūkių vartojimo išlaidų augimą.

Namų ūkių vartojimas auga lėčiau už disponuojamąsias pajamas, šiems reikšmingą pajamų priaugio dalį skiriant santaupoms.

7 pav. Namų ūkių nominaliosios disponuojamosios pajamos ir jų panaudojimas (to meto kainomis)

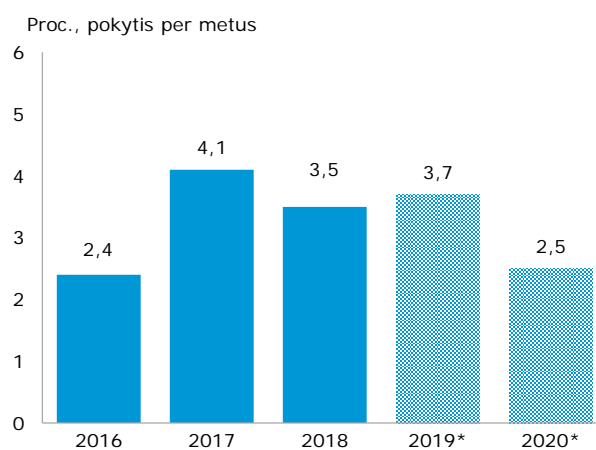

Šaltiniai: Eurostatas, Statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Punktyrine linija ir taškuotais stulpeliais pažymėtos Lietuvos banko prognozės.

2019 m. ekonomikos augimo prognozė didinama dėl geresnių, nei tikėtasi, pirmojo pusmečio duomenų.

8 pav. BVP raida ir prognozė (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

*Lietuvos banko prognozė.

Lietuvos banko vertinimu, 2019 m. antrąjį pusmetį ir kitąmet šalies ūkio plėtra bus lėtesnė, tačiau ir toliau bus gana sparti (žr. 8 pav.). Dėl geresnių, nei tikėtasi, pirmojo pusmečio duomenų birželio mėn. skelbta prognozė didinama: prognozuojama, kad ūkio augimas 2019 m. sudarys 3,7 proc. Tačiau ne taip sparčiai augsiantys ES paramos srautai, didelis ir nemažėjantis tarptautinės aplinkos neapibrėžtumas ir ne tokia palanki, kaip anksčiau tikėtasi, pagrindinių prekybos partnerių ekonomikų plėtra lems Lietuvos ekonomikos lėtesnį augimą 2020 m. Be to, šiuo metu stebima nemažai rizikų, kurios gali nulemti ir kitokią, nei prognozuojama, ūkio raidą. Pavyzdžiui, galimi tolesni tarptautinės prekybos suvaržymai, lėtesnė, nei numatoma, pagrindinių eksporto partnerių plėtra ar blogesnė, nei šiuo metu numatoma, *Brexit*o baigtis.

¹⁰ Plačiau apie transporto sektoriaus raidą ir įtaką Lietuvos ekonomikai skaitykite 2 intarpe „Transporto sektoriaus įtaka Lietuvos ekonomikai ir jo plėtros priežastys“.

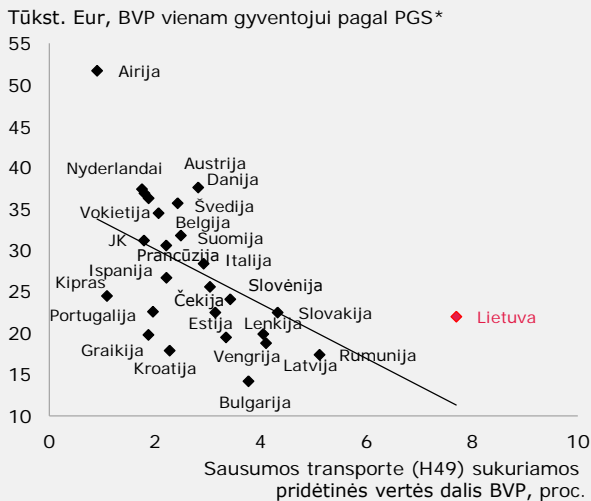
2 INTARPAS

TRANSPORTO SEKTORIAUS ĮTAKA LIETUVOS EKONOMIKAI IR JO PLĖTROS PRIEŽASTYS

Kylant pragyvenimo lygiui ES valstybėse, transporto sektoriaus svarba ekonomikoje yra linkusi mažėti, tačiau ne Lietuvoje. Lietuva pagal BVP vienam gyventojui ir sukuriama pridėtinės vertės sausumos transporto¹¹ veikloje ryšį yra išskirtis ES kontekste (žr. A pav.). Pagal asmenų, dirbančių šioje ekonominėje veikloje, dalį pirmaujame ES. Lietuvoje 2008–2018 m. šioje veikloje vidutiniškai dirbo 5,2 proc. visų užimtųjų, o ES – vidutiniškai 2,7 proc. (vertinant pagal užimtų darbo vietų statistiką, užimtųjų dalis transporto ir saugojimo veikloje buvo dar didesnė ir 2008–2018 m. vidutiniškai sudarė 8,3 %, o 2018 m. – net 10 %). Transporto sektorius, nepaisant kylančio pragyvenimo lygio, Lietuvoje ne tik nemažėja, bet ir plečiasi. Tai užtikrina ir didžiausia transporto sektoriaus investicijų dalis ES (žr. F pav.). 2014–2016 m. materialiuųjų investicijų dalis sausumos transporto veikloje sudarė vidutiniškai 14,2 proc. visų verslo investicijų (išskyrus finansų ir draudimo veiklą), arba 9,4 proc. daugiau nei vidutiniškai ES. Kas lemia tokią didelę šio sektoriaus įtaką Lietuvos ekonomikai ir kodėl jo augimas tebėra vienas sparčiausių ES?

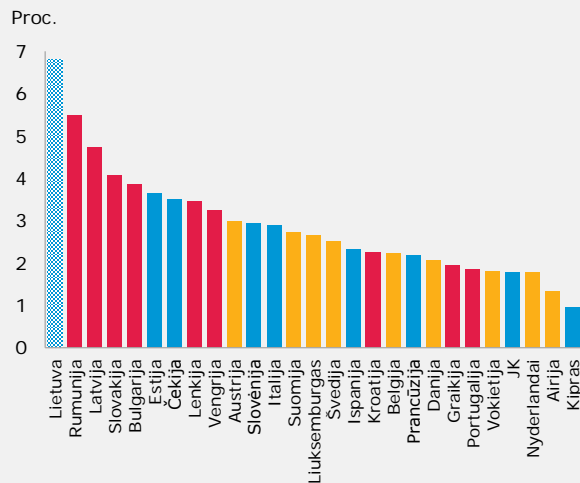
Labiau išsivysčiusioms ir aukštesniu pragyvenimo lygiu pasižyminčioms ES valstybėms būdinga mažesnė BVP dalis, sukuriama transporto sektoriuje.

A pav. BVP vienam gyventojui ir sausumos transporto sukuriama BVP dalis 2016 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: Liuksemburgo duomenys pašalinti kaip išskirtis, Maltos duomenų nėra.
* PGS – perkamosios galios standartas.

B pav. Sausumos transporto ir transportavimo vamzdiniais (H49) veiklos dalis BVP (2000–2016 m., to meto kainomis)

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Geltona – labiausiai išsivysčiusios ES valstybės, mėlyna – vidutinio išsivystymo ES valstybės, raudona – mažiausiai išsivysčiusios ES valstybės.

Lietuvos užimama geografinė padėtis iki Rusijos embargo buvo palanki transporto veiklos plėtrai.

Įstojimas į ES ir prisijungimas prie bendrosios rinkos leido pasinaudoti pašalintais prekybos barjeriais bei laisvu judėjimu tarp šalių. Padidėjusi teritorija, kurioje neribojamas prekių ir gamybos veiksmų judėjimas, bei auganti apdirbamoji gamyba, siekiant patenkinti naujų rinkų paklausą, lėmė spartų transporto paslaugų paklausos augimą. Lietuvos užimama centrinė pozicija tarp Vakarų Europos, Šiaurės šalių ir Rusijos bei NVS greičiausiai taip pat turėjo įtakos šio sektoriaus plėtrai: 2000–2016 m. jis sudarė 6,8 proc. Lietuvos BVP arba didžiausią dalį visoje ES (žr. B pav.). Prie plėtros 2005–2007 m. prisidėjo atsivėrusios naujos rinkos, o pokriziniu laikotarpiu transporto sektoriaus augimas buvo nulemtas atsigaunančios tarptautinės prekybos. 2009 m. sausumos transporto veiklos paslaugų dalis BVP išaugo net

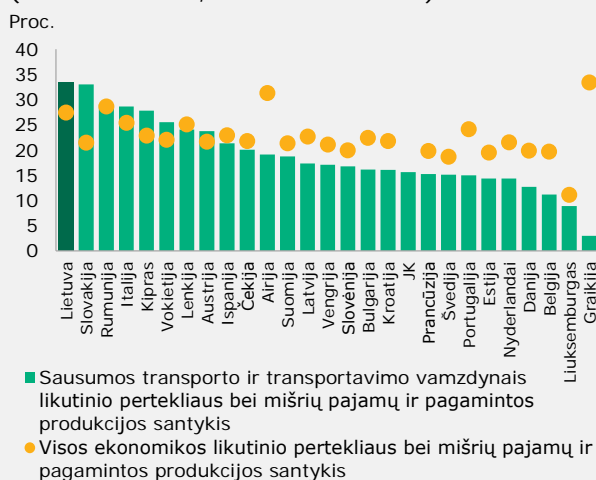
¹¹ Pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių, detaliausias išskaidymas yra dviejų ženklų tikslumu, tad artimiausias kelių transporto atitikmuo yra H49 kategorija arba „sausumos transportas ir transportavimas vamzdiniais“. Tekste ši kategorija bendrai vadinama „sausumos transportu“ dėl mažos transportavimo vamzdiniais sukuriama pridėtinės vertės.

14 proc. Nepaisant atsigaunančios pasaulio ekonomikos, Lietuva, o kartu ir jos transporto sektorius susidūrė su rimta problema – Rusijos ekonomikos nuosmikiu ir abipusėmis sankcijomis. Iki jų Rusija buvo pagrindinė Lietuvos krovinių kelių transporto paslaugų eksporto kryptis. Užsivėrusi didžiausia šių paslaugų eksporto rinka lėmė spartų sektoriaus persiorientavimą į Vakarų, o kartu ir padėjo atrasti konkurencinį pranašumą ES. 2016 m. sausumos transporto veiklos pridėtinės vertės augimas Lietuvoje atsigavo ir sudarė 7,5 proc., toliau tik spartėdamas.

Nuo 2011 m. Lietuvos transporto paslaugų rinkos dalis ES ypač sparčiai auga. Didžiausią dalį šių paslaugų sudaro būtent krovinių kelių transporto paslaugos (2018 m. – 28 % viso paslaugų eksporto). 2015–2017 m. Lietuvos rinkos dalis ES krovinių pervežimo keliais paslaugose vidutiniškai kasmet padidėdavo beveik penktadaliu. Ši plėtra, prasidėjusi nuo tarpininkavimo tarp Rytų ir Vakarų, persiorientavo į ES ir nuo 2016 m. buvo nemažai nulemta sparčiai augančių investicijų į materialųjį turtą. Didėjant ES rinkos svarbai, Lietuvos transporto įmonės investavo į transporto priemonių parką (buvo perkami naujesni vilkikai bei puspriekabės) ir skolinosi siekdamos palaikyti investicijų augimą. Nuo 2012 m. Lietuvos kelių transporto paslaugų struktūroje pradėjo mažėti Lietuvoje pakraunamų ir iškraunamų krovinių, sparčiai augo kabotažo¹² ir tarptautinių pervežimų dalis. Vien investicijomis tokią sparčią sektoriaus plėtrą ES rinkoje paaiškinti sunku, tačiau tai padaryti gali padėti rezultatų palyginimas su kitų valstybių, kurioms būdingos sąlyginai mažesnės darbo užmokesčio išlaidos (pvz., Rumunijos, Lenkijos, Bulgarijos), transporto sektoriaus plėtros rezultatais.

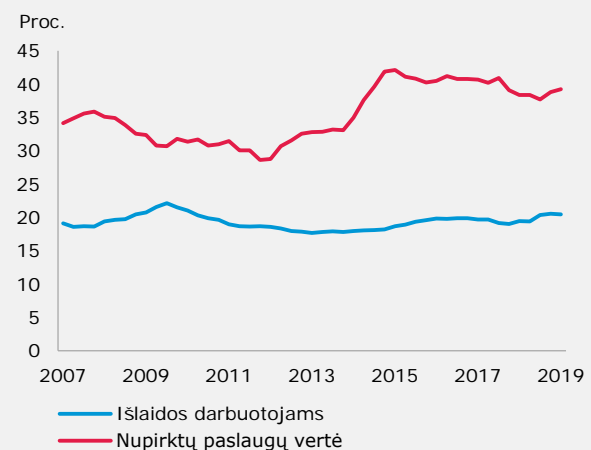
Lietuvos transporto sektoriuje likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykis ne tik didžiausias ES, bet ir didesnis nei vidutiniškai Lietuvoje.

C pav. Likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykis ES šalyse (2015–2017 m., to meto kainomis)

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

D pav. Sausumos transporto įmonių gamybos išlaidų (suteiktoms paslaugoms) raida

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos transporto sektorius iš ES išsiskiria mažomis išlaidomis darbuotojams ir dideliu likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykiu. Lietuvos sausumos transporto įmonių likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykis yra vienas didžiausių ES (žr. C pav.), tačiau darbo užmokesčio dalis, tenkanti pagamintai produkcijai, yra mažesnė už ES šalių vidurkį. Sausumos transporto veiklos likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykis Lietuvoje 2015–2017 m. sudarė 33,4 proc. (ES vidurkis¹³ – 19,0 %), o darbo užmokesčio dalis, tenkanti pagamintai produkcijai, buvo lygi 21,0 proc. (ES vidurkis – 24,3 %). Mažesnė nei daugumoje išsivysčiusių ES ekonomikų šio rodiklio reikšmė galimai taip pat prisideda prie transporto sektoriaus konkurencingumo Vakarų Europoje. Prancūzijos nacionalinio kelių komiteto tyrimo duomenimis,

¹² Transporto veiklos vykdymas kitoje šalyje, kai pakrautas užsienio šalyje kroviny yra vežamas į kitą užsienio šalį.

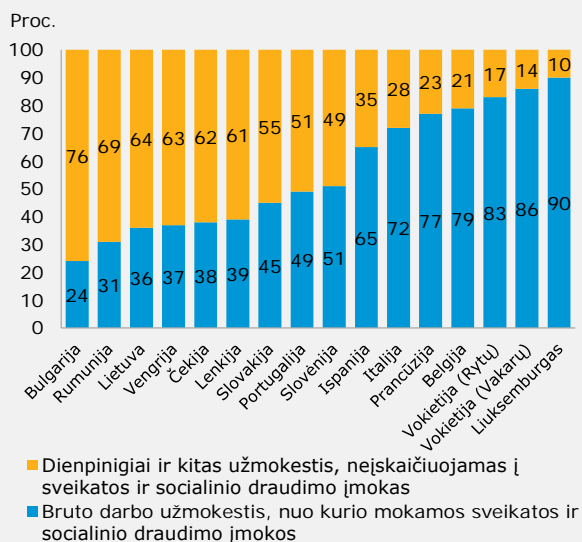
¹³ Likutinio pertekliaus bei mišrių pajamų ir pagamintos produkcijos santykio 2015–2017 m. ES vidurkis, neįskaitant Maltos dėl duomenų trūkumo.

2016 m. pagal išlaidas vienan tolimųjų reisų vairuotojui Lietuva buvo viena pigiausių šalių ES (mažesnės išlaidos tik Bulgarijoje ir Rumunijoje). Pagal įmonių gamybos išlaidų duomenis, nuo 2017 m. kartu su sparčiai augusiomis parduodamomis paslaugomis, didėjo ir išlaidos darbuotojams, tačiau gerokai mažiau (žr. D pav.).

Prie mažesnės darbo užmokesčio dalies, tenkančios pagamintai produkcijai, prisideda jo mokėjimo specifika ir dienpinigiai. Lietuvoje komandiruojamiems į užsienį darbuotojams yra būtina mokėti dienpinigius ir kompensuoti su komandiruoje susijusias išlaidas (iki 50 % mėnesinės algos už faktiškai dirbtą laiką). Teisiškai nedraudžiama mokėti ir didesnių dienpinigių, nei nustatyta norma, tačiau tokiu atveju dienpinigių dalies, viršijančios normą, darbdavys negalėtų įtraukti į įmonės mokestinį pelną mažinančius leidžiamus atskaitymus. Tačiau jei darbo užmokestis yra didesnis nei 1,3 MMA, dienpinigiai papildomai nėra apmokestinami. Pasinaudojant šia tvarka yra sukuriama sąlyga darbo užmokesčio mokėjimo praktikai, kurios metu dalis jo išmokama dienpinigiais, kurie nėra apmokestinami GPM ir jiems netaikomos socialinio ir sveikatos draudimo įmokos (žr. E pav.).

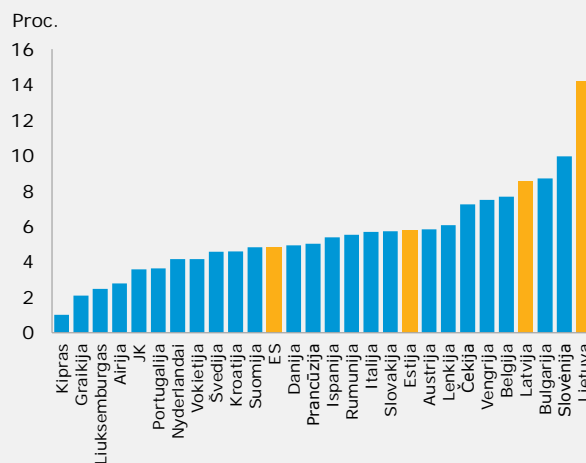
Lietuvos sausumos transporto įmonių materialinės investicijos augo sparčiausiai ES, o darbo užmokesčio dalis, nuo kurios mokamos sveikatos ir socialinio draudimo įmokos, – viena mažiausių.

E pav. Vairuotojo, atliekančio tarptautinius pervežimus, atlyginimo dalis, nuo kurio buvo skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos 2016 m.

Šaltinis: Nacionalinės tyrimų tarybos (CNR) Europos studijos.

F pav. Investicijų į sausumos transporto ir transportavimo vamzdynais veiklą dalis visose verslo materialiosiose investicijose, 2014–2016 m. vidurkis

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

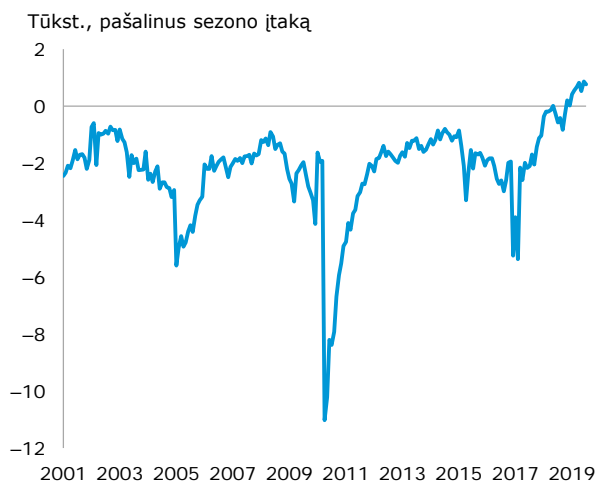
IV. DARBO RINKA

Darbo rinkoje tebėra jaučiama nemenka įtampa, tačiau ji jau beveik metus nebedidėja. Prie šios darbo rinkos padėties stabilizacijos prisidėjo tai, kad įmonės ėmė nuosaikiau vertinti plėtros perspektyvas, ir gana palankios migracijos tendencijos. Nebedidėjanti įtampa ir išnykęs administracinių sprendimų poveikis lėmė šiek tiek lėčiau kylantį privačiojo sektoriaus darbo užmokestį. Tačiau viešajame sektoriuje atlyginimai augo ypač sparčiai.

Palankesnis migracijos balansas prisideda prie įtampos darbo rinkoje stabilizacijos. Šių metų sausio–liepos mėn. į Lietuvą atvyko 6,1 tūkst. daugiau gyventojų, nei iš jos išvyko (žr. 9 pav.), tai lėmė keletą mėnesių didėjusį bendrą šalies gyventojų skaičių. Jei panašios migracijos tendencijos vyraus ir kitą metų dalį, gyventojų skaičius pirmą kartą nuo 1992 m. padidės. Vis dėlto darbingo amžiaus¹⁴ gyventojų skaičius veikiausiai ir toliau mažės – tik jau reikšmingai lėčiau. Prie mažėjimo prisidės tai, kad minėtų gyventojų grupę papildys mažiau jaunimo, nei ją paliks vyresnių gyventojų. Palankesnes migracijos tendencijas lemia keletas veiksnių. Lietuvos piliečių migracijos balansą daugiausia gerina darbuotojams palanki Lietuvos darbo rinkos padėtis ir *Brexitas*, o sparti transporto sektoriaus plėtra bei pasikeitusi Lietuvos imigracijos politika lemia maždaug tris kartus didesnę nei įprastai atvykstančių užsieniečių (ne ES piliečių) skaičių.

Migracijos balansas buvo teigiamas.

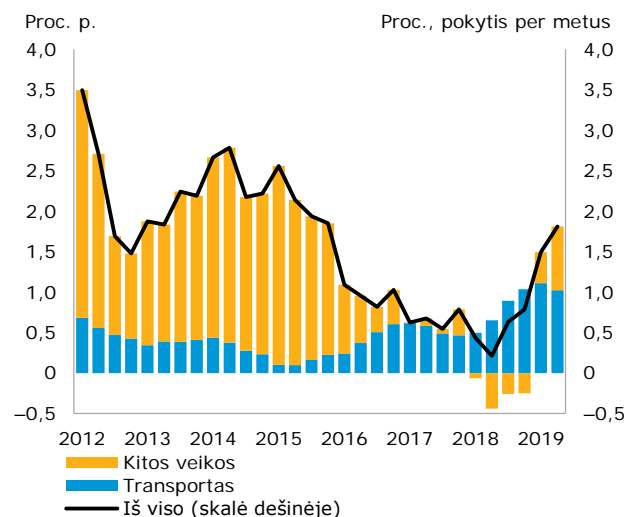
9 pav. Migracijos balansas

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Didžiąją dalį darbo vietų skaičiaus augimo pastaruosius dvejus metus lėmė transporto sektorius.

10 pav. Darbo vietų skaičiaus kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

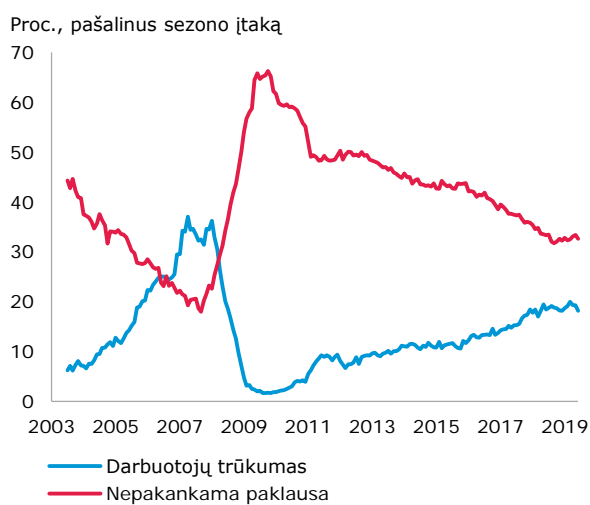
Užsieniečių imigracija prisideda prie darbo vietų skaičiaus augimo. Didžiąją jo dalį lemia viena ekonominė veikla – transportas (žr. 10 pav.). Pirmąjį pusmetį šioje veikloje darbo vietų buvo apie 11 proc. daugiau nei prieš metus. Toks augimas yra ypač spartus, nes paprastai atskiroje didesnėje veikloje jis neviršija 5 proc. Spartų augimą lemia transporto įmonių eksporto plėtra ES rinkoje ir supaprastintos vairuotojų iš ne ES šalių imigracijos procedūros. Jų supaprastinimas reiškia, kad transporto įmonės daug mažiau varžo įtempta Lietuvos darbo rinką. Kitose nei transporto veiklose bendrai paėmus darbo vietų daugėja lėtai. Tokią raidą iš dalies paaiškina labai mažas nedarbo lygis didžiuosiuose miestuose. Esant tokiam nedarbui, įmonės, ieškodamos naujų darbuotojų, dažnai turi juos pritraukti iš kitų įmonių, o tai reiškia, kad bendras darbuotojų skaičius reikšmingai padidėti paprastai negali. Tiesa, tam tikrose veiklose, pavyzdžiui, apdirbamojoje gamyboje ir statybų sektoriuje darbo vietų daugėja santykinai reikšmingai. Šią raidą iš dalies gali lemti tai, kad šių veiklų įmonės taip pat samdo užsieniečių imigrantų.

¹⁴ 15–64 metų.

Atsargenis perspektyvų vertinimas taip pat galėjo prisidėti prie įtampos darbo rinkoje stabilizacijos. Šiuo metu apie 19 proc. įmonių teigia, kad darbuotojų trūkumas riboja jų veiklą (žr. 11 pav.). Ši dalis per metus iš esmės nepasikeitė. Įmonės, ypač pramonės, atsargiau vertinti darbuotojų poreikį galėjo paskatinti didėjanti rizika pasaulio ir ES ekonomikos augimui. Tiesa, dalis tiesiogiai ar netiesiogiai su darbuotojų samda susijusių rodiklių pablogėjo, tačiau tik nedaug. Kita dalis visiškai nepablogėjo. Pavyzdžiui, pramonės įmonių, kurias riboja nepakankama paklausa, dalis padidėjo maždaug tiek pat, kiek 2014 m. Rusijos krizės metu. Taip pat šiek tiek prastėjo keletas paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklių. Prie to nemažai prisidėjo atsargiau ekonomines perspektyvas vertinęs transporto sektorius. Laisvų darbo vietų lygis buvo iš esmės stabilus. Vis dėlto, nepaisant išaugusio įmonių atsargumo ir gerėjusių migracijos tendencijų, įtampa darbo rinkoje tebėra gana didelė, dažnai minima, kad trūksta būtent aukštos kvalifikacijos darbuotojų¹⁵.

Prastesni įmonių ekonominės padėties vertinimai prisideda prie įtampos darbo rinkoje stabilizacijos.

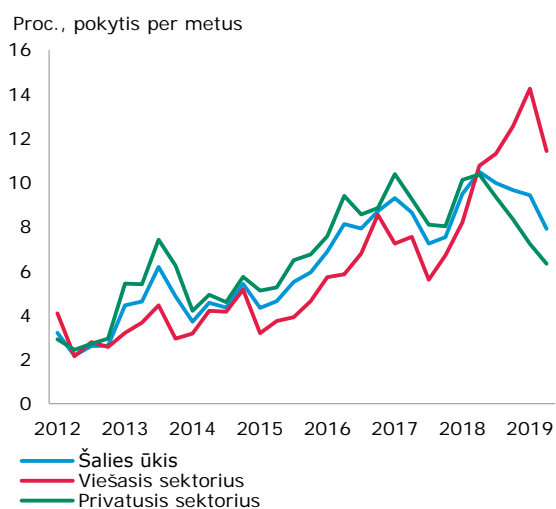
11 pav. Įmonių, kurių veiklą riboja darbuotojų trūkumas ir nepakankama paklausa, dalis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Darbo užmokesčio augimo tendencijos privačiame ir viešajame sektoriuose išsiskyrė.

12 pav. Darbo užmokesčio raida

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Nebedidėjant įtampai darbo rinkoje, atlyginimų augimas nebespartėja, tačiau vis dar yra didelis.

2019 m. pirmąjį pusmetį jis sudarė 8,7 proc. (žr. 12 pav.). Privačiame sektoriuje atlyginimų augimas sulėtėjo nuo 8,8 iki 6,8 proc. Tai iš dalies galėjo lemti nustojęs didėti darbuotojų trūkumas, tačiau prie sulėtėjimo prisidėjo ir išnykęs 2018 m. pradžioje nustatytos socialinio draudimo įmokų žemutinės ribos poveikis. Priešinga darbo užmokesčio augimo tendencija buvo viešajame sektoriuje – augimas reikšmingai paspartėjo ir šiuo metu yra beveik dvigubai spartesnis nei privačiame sektoriuje. Tai lemia visų pagrindinių viešojo sektoriaus darbuotojų grupių – viešojo valdymo, švietimo ir sveikatos apsaugos – maždaug 11–15 proc. didėjęs darbo užmokestis. Šiais metais darbo užmokestis šalyje turėtų kilti lėčiau nei pernai – 8,5 proc. Prie lėtėjimo turėtų prisidėti stabilizavęsis darbuotojų trūkumas ir išnykęs administracinių sprendimų poveikis, tačiau sprendimai sparčiai kelti viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus ribos lėtesnį šalies darbo užmokesčio augimą. Vis dėlto lėtesnio, nei prognozuojama, darbo užmokesčio augimo rizika egzistuoja ir ji daugiausia susijusi su lėtesniu, nei numatoma, ekonomikos augimu.

¹⁵ Plačiau apie žmogiškųjų išteklių kokybės rodiklius skaitykite 3 intarpe „Žmogiškųjų išteklių kokybė: ar Lietuvos žmogiškųjų išteklių rodikliai atitinka ekonominio išsivystymo lygį?“.

3 INTARPAS

ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ KOKYBĖ: AR LIETUVOS ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ RODIKLIAI ATITINKA EKONOMINIO IŠSIVYSTYMO LYGĮ?¹⁶

Naujojoje ekonomikos augimo teorijoje teigiama, kad žmogiškųjų išteklių kokybė yra vienas iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių. Teoriniuose modeliuose, vertinančiuose žmogiškųjų išteklių kokybės įtaką ekonomikos augimui, daroma prielaida, kad gerėjanti žmogiškųjų išteklių kokybė didina darbo našumą bei ekonomikos gebėjimą perimti ir plėtoti naujas technologijas¹⁷.

Kaip žmogiškųjų išteklių kokybės atitikmuo empiriniuose ekonominiuose tyrimuose dažnai naudojama populiacijos arba darbo jėgos, turinčios vidurinę arba aukštąjį išsilavinimą, dalis.

Tokio tipo rodiklį I. Ehrlichas (2007)¹⁸ naudoja aiškindamas, kodėl XX a. JAV aplenkė Europos valstybes tiek pagal bendrą BVP, tiek pagal BVP vienam gyventojui. P. Žukas ir L. Savelinas (2018)¹⁹, naudodami tokio tipo rodiklį, teigė, kad žmogiškųjų išteklių kokybė turėjo įtakos Vidurio, Rytų ir Pietryčių Europos šalių augimo tempams.

Dar vienas gana dažnai naudojamas rodiklis, norint įvertinti žmogiškųjų išteklių kokybę šalyje, yra Jungtinių Tautų sudaromas žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI) (angl. *Human Development Index*). Šis indeksas yra geometrinis trijų subindeksų – gyvenimo trukmės, išsilavinimo lygio ir pragyvenimo lygio – vidurkis. Tyrimai rodo, kad ryšys tarp ŽSRI ir ekonomikos augimo yra stiprus ir galimai abipusis, t. y. gerėjantis ŽSRI teigiamai veikia augimą, ir atvirkščiai, didėjantis ekonomikos augimas teigiamai veikia ŽSRI raidą, todėl ekonomikos augimas nebus tvarus, jeigu kartu nebus gerinama ir žmogiškųjų išteklių kokybė²⁰.

2017 m. Lietuva pagal ŽSRI lenkė apie ketvirtadalį ES šalių, o palankiausi buvo išsilavinimo vertinimo rodikliai (žr. A pav.). Nagrinėjant subindeksus, blogiausiai Lietuva atrodo pagal gyvenimo trukmės subindeksą. 2017 m. jo reikšmė Lietuvoje buvo 0,843²¹, ir tai yra bene mažiausias rodiklis tarp visų ES šalių. Taip pat mažesnė nei ES šalių vidurkis yra pragyvenimo lygio subindekso reikšmė. Šis subindeksas sudaromas vertinant bendrąsias nacionalines pajamas, tenkančias vienam gyventojui, t. y. alternatyvus rodiklis BVP vienam gyventojui vertinant šalies pragyvenimo lygį²². Tarp ŽSRI subindeksų geriausiai Lietuva yra vertinama išsilavinimo srityje. Ji užėmė 11 vietą tarp analizuojamų valstybių, o išsilavinimo subindekso reikšmė 2017 m. sudarė 0,879 ir buvo šiek tiek didesnė nei analizuojamų šalių vidurkis. Kad išsilavinimo rodikliai Lietuvoje yra santykinai dideli, rodo ir 25–64 m. amžiaus gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis – Lietuvoje 2017 m. ji sudarė 40,3 proc. (žr. A pav.). Pastarasis Lietuvos rodiklis patenka tarp trečdaliao didžiausių ES šalių ir yra pastebimai didesnis nei ES valstybių vidutinė reikšmė. Tiesa, svarbu pastebėti, kad abu paminėti rodikliai apima daugiau kiekybinį išsilavinimo srities vertinimą, tačiau neatsižvelgiama į kokybinius parametrus, kurie Lietuvos atveju kelia vis daugiau klausimų. Pavyzdžiui, 2018 m. Pasaulio konkurencingumo ataskaitos duomenimis, pagal vidurinio ir universitetinio išsilavinimo absolventų įgūdžius Lietuva buvo 107 iš 140 vertinamų valstybių.

¹⁶ Daugiau informacijos apie žmogiškųjų išteklių kokybę ir jos įtaką Lietuvos ekonomikos plėtrai galėsite rasti Lietuvos banko leidinyje „Lietuvos ekonomikos konvergencijos veiksniai ir darbo rinkos svarba“, kuris bus išleistas 2019 m. pabaigoje.

¹⁷ Mankiw, N. G., Romer, D., ir Weil, D.N. (1992). Contribution to the Empirics of Economic Growth // *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No. 2 (May, 1992), pp. 407-437; Romer, P. (1990). Human Capital and Growth: Theory and Evidence // *Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy* 32, pp. 251-286; Pistorius, C. (2004). The Competitiveness and Innovation // *Elektron*, Vol. 21, No. 3.

¹⁸ Ehrlich I. (2007). The Mystery of Human Capital as Engine of Growth, or Why the US Became the Economic Superpower in the 20th Century // *NBER Working Paper* No. 12868.

¹⁹ Žuk P., Savelin L. 2018: Real Convergence in Central, Eastern and South-Eastern Europe // *ECB, Occasional Paper Series* No 212.

²⁰ Ranis, G., Stewart, F., Ramirez, A. 2000: Economic Growth and Human Development // *World Development*, No 28(2) 197–219.

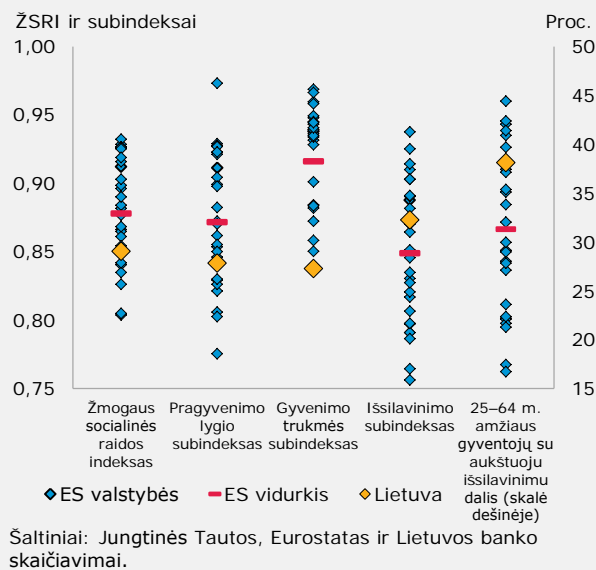
²¹ ŽSRI indeksas ir subindeksai kinta intervale nuo 0 iki 1. 2013–2017 m. ES valstybėse šių rodiklių reikšmės buvo 0,75–0,98 intervale.

²² Bendrosios nacionalinės pajamos yra lygios tam tikros šalies BVP, iš kurio yra atimtos nerezidentų šalyje gaunamos pajamos ir pridėdamos šalies rezidentų gautos tokios pačios pajamos kitose šalyse.

Dabartinis Lietuvos ŽSRI yra gana panašaus lygio kaip ir panašų išsivystymo lygį²³ pasiekusių valstybių tuo metu buvusios rodiklių reikšmės, tačiau subindeksų reikšmės pastebimai skiriasi (žr. B pav.). 2017 m. Lietuvos ŽSRI gyvenimo trukmės subindekso reikšmė buvo daugiau nei vienu standartiniu nuokrypiu mažesnė už panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusių rodiklių vidutines reikšmes, o ŽSRI išsilavinimo subindekso reikšmė – daugiau nei vienu standartiniu nuokrypiu didesnė. Reikšmingai didesnė nei panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusių rodiklių vidutinė reikšmė yra ir 25–64 m. amžiaus gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis.

Nagrinėjamų Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybę apibūdinančių rodiklių padėtis tarp ES šalių reikšmingai skiriasi.

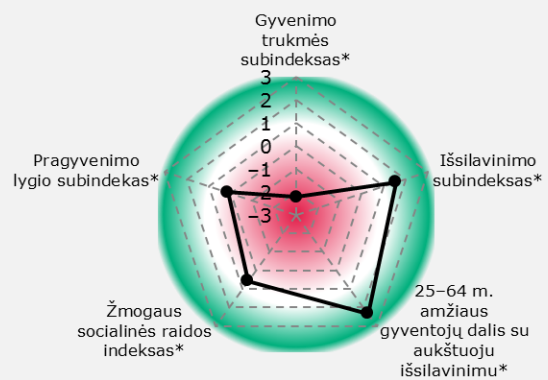
A pav. Lietuvos ir ES ŽSRI ir 25–64 m. gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalies palyginimas 2013–2017 m. vidurkiai

2017 m. Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybės rodikliai skiriasi nuo anksčiau panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių rodiklių.

B pav. Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybę apibūdinančių rodiklių atitiktis panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusioms rodiklių reikšmėms

2017 m. Lietuvos duomenys

Šaltiniai: Jungtinės Tautos, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Standartizuotas nuokrypis nuo panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių to meto rodiklių vidutinės reikšmės.

Šiame interpe analizuoti rodikliai neleidžia vienareikšmiškai įvertinti, ar Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybė atitinka šalies išsivystymo lygį. Lyginant su anksčiau panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių atitinkamais rodikliais, dalis Lietuvos rodiklių yra geresni, pavyzdžiui, išsilavinimo rodikliai, kita dalis – blogesni, pavyzdžiui, ŽSRI gyvenimo trukmės subindeksas. Tai leidžia formuoti prielaidą, kad kol kas Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybė neribuoja šalies ekonominės raidos. Vis dėlto pastebėtina, kad aukšta žmoniškųjų išteklių kokybė yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga šaliai norint pasiekti aukštą pragyvenimo lygį. Itin svarbu, kad turimi žmoniškieji ištekliai ir jų kokybė atitiktų to meto šalies darbo rinkos poreikius. Vieni iš būdų tą pasiekti galėtų būti, pavyzdžiui, efektyvus švietimo sistemos panaudojimas, dėmesį kreipiant ir į absolventų įgyjamą įgūdžių kokybės gerinimą, taip pat aktyvios darbo rinkos politikos priemonės.

²³ Panašus išsivystymo lygis traktuojamas kaip toks, kuris patenka į intervalą 23 500 ±2,5 proc. 23 500 eurų yra Lietuvos BVP vienam gyventojui pagal perkamosios galios standartą 2017 m. Į šį intervalą 1995–2017 m. pateko stebėjimai iš 11 valstybių: Airijos, Čekijos, Estijos, Graikijos, Ispanijos, JK, Kipro, Maltos, Portugalijos, Slovėnijos ir Suomijos.

V. IŠORĖS SEKTORIUS

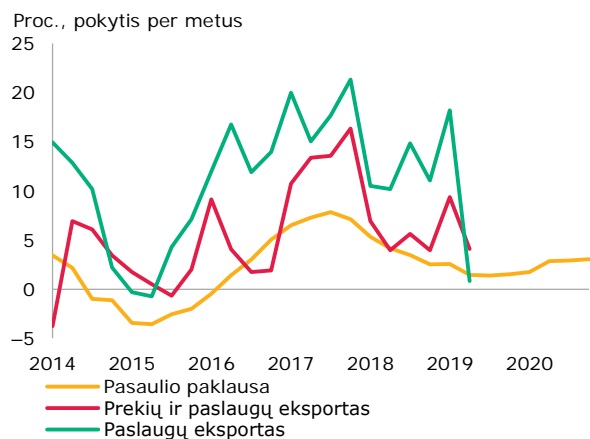
Nepaisant prastėjančios išorės aplinkos, Lietuvos eksportas ir toliau auga (žr. 13 pav.). Šių metų pirmąjį pusmetį metinis realusis prekių ir paslaugų eksporto augimas sudarė 6,6 proc. (2018 m. – 5,1 %). Spartų eksporto augimą palaikyti leidžia dėl gana reikšmingai augusių investicijų padidėję įmonių gamybos pajėgumai. Analizuojant Lietuvos eksportą pagal prekių gamybos sudėtingumą, Lietuvos eksporto augimą pastaruoju metu daugiausia lemia mažiau sudėtingi produktai, pavyzdžiui, medienos gaminiai, trąšos ar plastikai, t. y. tokie produktai, kurių nepalietė prekybos karai. Taip pat šių žemo ar vidutinio sudėtingumo produktų eksporto augimas tarptautinių neapibrėžtumų kontekste gali būti natūraliai trumpesnių gamybos grandinių rezultatas. Kalbant apie detalesnes eksporto grupes, pažymėtina, kad papildomas lietuviškos kilmės prekių eksporto augimo šaltinis 2019 m. pirmąją pusę buvo grūdų eksportas į Saudo Arabiją ir kitas nei ES ar NVS šalis. Prie paslaugų eksporto augimo daugiausia prisideda transporto sektoriaus plėtra, kurios pagrindas yra praeityje įmonių vykdytos investicijos. Taip pat prie to prisideda sąlyginai mažesnės darbo jėgos sąnaudos: jas lemia tiek santykinai mažesni atlyginimai, tiek dienpinigiais pagrįsta komandiruočių išlaidų apmokėjimo sistema. Eksporto plėtra reikšmingai veikia Lietuvos darbo rinką, nes eksportuojančiajame sektoriuje pastaruoju metu sukuriama daugiausia naujų darbo vietų.

Lietuvos eksportas auga sparčiau nei išorės paklausa, o eksportuotojų konkurencingumas ES toliau gerėja (žr. 15 pav.). Per paskutinius dešimt metų Lietuvos eksporto (prekių ir paslaugų) rinkos dalies metinio augimo vidurkis buvo 2,7 proc. p. (Latvijoje – 1,2, o Estijoje 1,3 proc. p.). Pagal šį rodiklį Lietuvos, palyginti su kitomis ES valstybėmis, rezultatai buvo vieni iš geriausių. Tai leidžia teigti apie Lietuvos konkurencinį pranašumą bei lietuviškų prekių ir paslaugų patrauklumą užsienio rinkose. Iš dalies tai gali būti nulemta mažesnių gamybos sąnaudų dėl pigesnės darbo jėgos, tačiau negalima atmesti ir nepalankių išorės aplinkos sąlygų poveikio, pavyzdžiui, *Brexit*, problemų Vokietijos automobilių pramonėje, prekybos karų, kurie Lietuvos eksportuotojus paveikė santykinai mažiau nei pagrindinius mūsų partnerius ES. Tai kartu su įvairiais vienkartiniais veiksniais slopino didžiųjų ES ekonomikų eksporto ir apdirbamosios gamybos augimą, tačiau vidaus paklausa ir vartojimas, palaikomi stabilios darbo rinkos, ir toliau yra stiprūs. Tai leido į ES rinką orientuotoms šalims, kaip Lietuva, palaikyti santykinai spartesnį eksporto augimą.

Nauja pastaruoju metu stebima Lietuvos reeksporto tendencija – reeksporto į ES apimties augimas. 2019 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos reeksportas per metus paaugo 7,3 proc. (2018 m. – 2,5 %). Prie augimo prisideda atsigavusi transporto priemonių prekyba su NVS valstybėmis (Kazachstanu ir Baltarusija) bei mašinų ir įrenginių reeksporto į Rusiją, Kroatiją, Estiją ir Lenkiją augimas (žr. 16 pav.). Tikėtina, kad prie to prisideda šiose šalyse didėjančios investicijos. Įdomu, kad į tokias Vakarų Europos šalis kaip Belgija, Vokietija

Lietuvos eksportas auga sparčiau nei išorės paklausa.

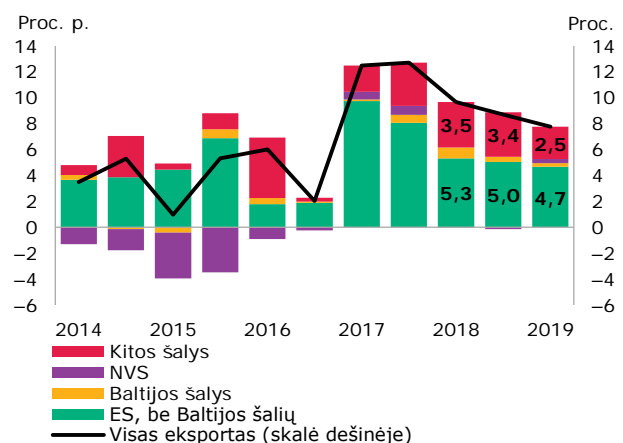
13 pav. Metinis realiojo Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto ir išorės paklausos Lietuvos prekių ir paslaugų eksportui augimas

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuviškos kilmės prekių eksporto augimas lėtėja tiek į ES, tiek į kitas rinkas.

14 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, augimas pagal šalių grupes

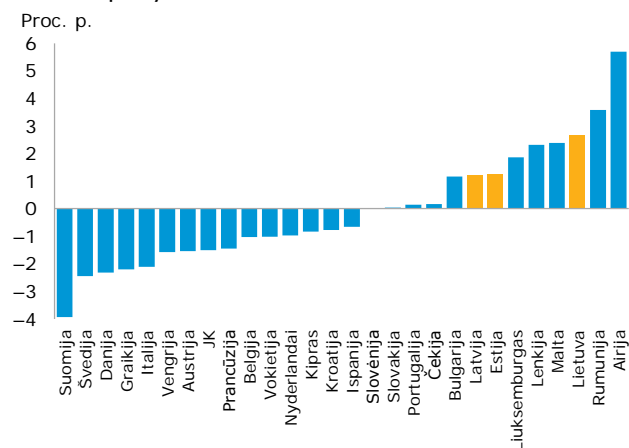
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

ir Prancūzija auga kitų antžeminių transporto priemonių reeksportas. 2019 m. pirmąjį pusmetį reeksporto į ES augimas sudarė 8,2 proc. (2018 m. – 4,7 %).

Lietuviškos kilmės prekių eksporto tiek į ES, tiek į kitas rinkas augimas lėtėja. Metinis lietuviškos kilmės prekių, be mineralinių produktų, eksporto augimas pirmąjį pusmetį sudarė 7,8 proc. (2018 m. – 9,2 %). Eksporto į ES augimas sumažėjo 1,1, o į kitas nei ES ir NVS šalis – net 4,8 proc. p., tačiau sparčiau (10,5 proc. p.) jis augo NVS šalių kryptimi (žr. 14 pav.). Eksporto augimo lėtėjimą kitose rinkose nulėmė sumažėjęs tabako ir jo gaminių bei cheminių reagentų eksportas, tačiau tai atpirkto vienkartiniai veiksniai. Lietuvos įmonėms pavyko sudaryti tiesiogines prekybos sutartis su Saudo Arabija, tad be tarpininkų buvo eksportuota didelė dalis grūdų derliaus. Sparčiai augo Lietuvos grūdų eksportas ir į tokias rinkas kaip Pietų Afrika bei Turkija. Europos rinkoje Lietuvos eksportas daugiausia augo JK, Lenkijos, Nyderlandų, Prancūzijos ir Vokietijos kryptimis. Visose šiose rinkose viena iš pagrindinių eksportuojamų prekių yra baldai. Be baldų, daugiausia prie lietuviškos kilmės prekių eksporto augimo prisideda plastikų ir trąšų eksportas. Didžiausios trąšų gamintojos Lietuvoje šiais metais užsisakė tris papildomus dujų, naudojamų kaip žaliava trąšų gamyboje, siuntas. Todėl panašu, kad ši pramonės šaka rengiasi tolesnei eksporto plėtrai.

Lietuvos kasmetinis eksporto rinkos dalių augimas vienas sparčiausių ES.

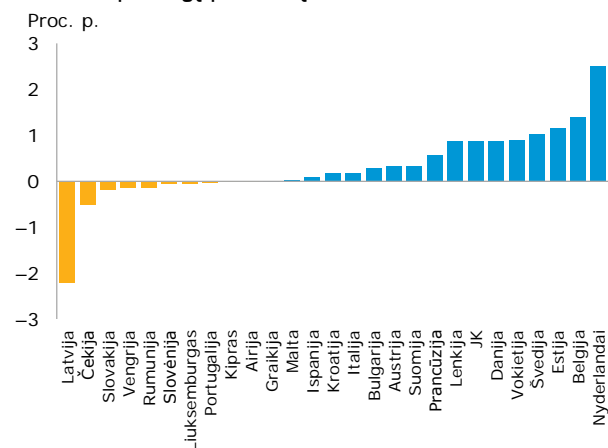
15 pav. Prekių ir paslaugų eksporto rinkos dalių metinio pokyčio vidurkis 2009–2018 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Reeksportas atsigauja, tačiau augimas orientuotas ne vien į Rytus, bet ir į ES.

16 pav. Reeksporto į ES šalis metinis augimas 2019 m. pirmąjį pusmetį

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2019 m. antrąjį pusmetį Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas auga, tačiau lėčiau nei pirmąjį pusmetį. Neapibrėžtumas dėl pasaulio ūkio raidos tęsiasi ir net sustiprėjo, o vienas iš pagrindinių Lietuvos užsienio prekybos partnerių – euro zona, išankstiniais duomenimis, augo lėčiausiai per penkerius metus. *Brexit* baigties ir prekybos ribojimų problemos taip pat yra neišspręstos, tad verslas ir toliau atsargiai investuos į plėtrą. Mažiau didėjanti išorės paklausa Lietuvos eksporto sektoriui gali atsiliepti mažėjančia užsakyimų apimtimi ir, nors iki šiol eksportas augo sparčiau nei išorės paklausa, galima tikėtis jų konvergencijos. Lietuvos banko vertinimu, 2019 m. realusis prekių ir paslaugų eksportas augs 4,6, o 2020 m. – 3,5 proc.

4 INTARPAS

LIETUVOS PREKIŲ EKSPORTO SUDĖTINGUMAS²⁴

Eksporto struktūra ir specializacija yra svarbi, nes tai gali paaiškinti išsivystymo lygio skirtumus tarp valstybių. Valstybių, kurios specializuojasi sudėtingesnių, aukštesnio technologinio intensyvumo, didesnės pridėtinės vertės produktų gamyboje ir eksporte, pajamų vienam gyventojui lygis ir augimas yra didesni (pvz., Hausmann, Hwang ir Rodrik (2007)²⁵, Hidalgo ir Hausmann (2009)²⁶). Sudėtingesni, aukštesnės kokybės produktai paprastai susiję su didesniu darbo našumu, todėl juose besispecializuojančių valstybių pajamos vienam gyventojui (atitinkamai ir konvergencija) didėja sparčiau negu santykinai paprastesnius produktus gaminančių valstybių. Ekonomikos išsivystymo didėjimą lemia valstybių gebėjimas keisti ekonomikos struktūrą tiek pereinant prie našesnių ekonominių veiklų (sektorių), prie našesnių įmonių atskiruose sektoriuose, sudėtingesnių naujų produktų gamybos, tiek gerinant jau gaminamų produktų kokybę (Henn ir kt., 2015)²⁷. Tokios struktūrinės transformacijos sparta, pereinant iš mažiau našių į našesnes veiklas, ir parodo, kodėl vienos šalys geba konverguoti greičiau už kitas (McMillan ir Rodrik, 2011)²⁸.

Lietuvoje dominuoja žemesnio ir vidutinio sudėtingumo gaminių eksportas, aukščiausio sudėtingumo gaminių eksporto dalis pastaraisiais metais iš esmės nedidėja, tačiau paties žemiausio sudėtingumo dalis mažėja. A pav. pateiktas lietuviškos kilmės prekių eksportas 2008 m. ir 2017 m. pagal produktų sudėtingumą²⁹. Horizontali ašis žymi produkto kategoriją, vertikali ašis – sudėtingumą, o skritulio dydis atitinka eksporto dalį lietuviškos kilmės prekių eksporte. Paveiksle pažymėtos tik tos produktų kategorijos, kuriose Lietuva turi atskleistą konkurencinį pranašumą (angl. *revealed comparative advantage*³⁰). Iš pav. matyti, kad sudėtingesnių eksportuojamų produktų, prie kurių daugiausia priskiriamos mašinos, įrenginiai ir transporto priemonės, dalis eksporte yra palyginti nedidelė, o didžiausią eksporto dalį sudaro maisto, baldų (medienos gaminių) ir chemijos produktai, kurių sudėtingumas vertinamas kaip mažesnis (chemijos produktai gali būti ir pakankamai sudėtingi). Pastebėtina, kad Lietuvos eksporto struktūra 2017 m., palyginti su vyravusia prieš dešimt metų, iš esmės nepasikeitė: didžiausios eksportuojamų produktų grupės yra tos pačios, pasiskirstymas pagal sudėtingumą tebėra panašus, tačiau didėja diversifikacija. Taigi, prie sudėtingesnių produktų gamybos yra pereinama pakankamai lėtai. Įdomu tai, kad, nors Lietuvoje diversifikacija yra palyginti didelė ir Lietuva priskiriama prie šalių, kurios turėtų savaime judėti sudėtingesnių produktų eksporto ir atitinkamai tokių pramonės šakų link (Freire (2017)³¹), šis procesas vyksta lėtai, o Lietuvos eksporto struktūroje daugiausia didėja ne aukšto, o vidutinio sudėtingumo technologijų eksportas.

²⁴ Daugiau informacijos apie Lietuvos eksporto sudėtingumą ir jo struktūros pokyčius galėsite rasti Lietuvos banko leidinyje „Lietuvos ekonomikos konvergencijos veiksniai ir darbo rinkos svarba“, kuris bus išleistas 2019 m. pabaigoje.

²⁵ Hausmann R., Hwang J., Rodrik D. 2005: *What You Export Matters*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 11905.

²⁶ Hausmann R., Hidalgo C. 2009: *The Building Blocks of Economic Complexity*. PNAS, Vol. 106, No. 26, 10570–10575.

²⁷ Henn C., Papageorgiou C., Spatafora N. 2015: *Export Quality in Advanced and Developing Economies: Evidence from a New Dataset*. WTO, Working Paper ERS-2015-02.

²⁸ McMillan M. S., Rodrik D. 2011: *Globalization, Structural Change and Productivity Growth*. NBER Working Paper No. 17143.

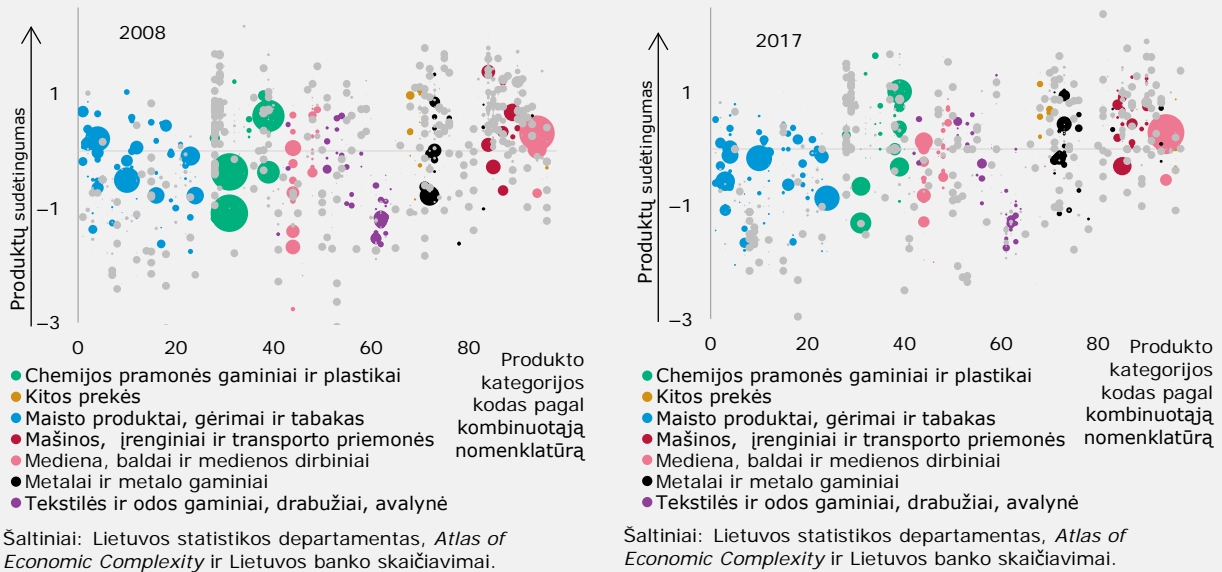
²⁹ Apie indeksą plačiau žr.: <https://atlas.media.mit.edu/en>.

³⁰ Šalis turi atskleistą konkurencinį pranašumą eksportuodama tam tikrą produktą, jeigu to produkto dalis šalies eksporte yra didesnė nei jo dalis viso pasaulio eksporte (pagal Balassa (1965) metodiką). Tai rodo, kokių produktų gamyboje yra specializuojamasi.

³¹ Freire C. 2017: *Promoting Structural Transformation: Strategic Diversification vs. Laissez-faire Approach*. United Nations, DESA Working Paper No. 151.

Per dešimt metų eksportuojamų produktų struktūra ir sudėtingumas keitėsi nedaug: specializacija – vidutinio sudėtingumo produktų grupėse, tačiau didėja diversifikacija.

A pav. Lietuvos eksportas* pagal produktų sudėtingumą**

* Lietuviškos kilmės, be mineralinių produktų.

** Pilka spalva pažymėtos produktų kategorijos, kurios neeksportuojamos ir kurioms Lietuva neturi atskleistojo konkurencinio pranašumo (šių produktų eksporto dalis Lietuvos eksporte nėra didesnė nei jų dalis viso pasaulio eksporte).

Nors Lietuvos eksporto sudėtingumas didėja lėtai, iki šiol tai reikšmingai konvergencijos

neriobo. Viena vertus, eksporto sudėtingumas yra tik vienas iš daugelio veiksnių, lemiančių konvergenciją, kiti veiksniai, pavyzdžiui, žmogiškųjų išteklių kokybės, institucijų kokybės, ekonomikos struktūros pasikeitimai, investicijos ir pan. taip pat yra svarbūs. Kita vertus, sudėtingumo rodiklis nevisiškai apima tokius aspektus kaip gaminamų produktų kokybės pokyčiai, darbo našumo, efektyvumo didėjimas įmonėse, gaunama nauda iš masto ekonomijos ir kt. Lietuvos eksportas yra gana gerai diversifikuotas ir yra eksportuojama nemažai sudėtingesnių produktų, nors jų dalys visoje eksporto struktūroje vis dar nėra didelės. Tai rodytų, kad turima pajėgumų, kompetencijų ir sudėtingesnių produktų gamyboje. Siekiant tolesnės pajamų konvergencijos, ši potencialą būtina reikšmingai didinti.

VI. KAINOS

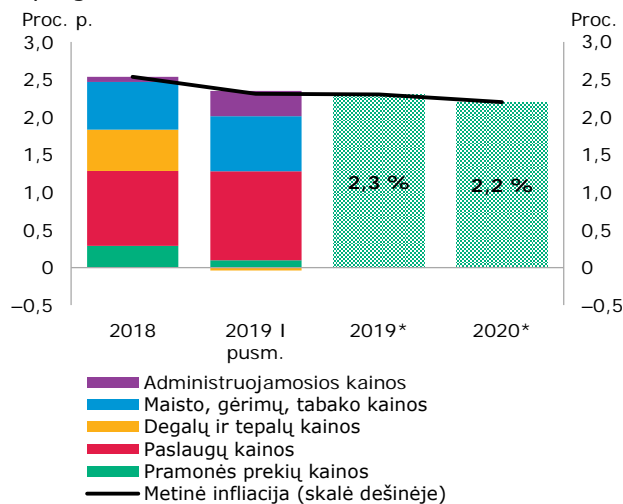
Bendrosios infliacijos svyravimai 2019 m. pirmąjį pusmetį buvo susiję su maisto, degalų ir energijos kainų raida.

2019 m. pradžioje metinė infliacija sudarė apie 1,6 proc., tačiau vėliau ją didino sparčiau kilusios maisto produktų, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainos. Pirmąjį pusmetį metinei infliacijai kur kas didesnę įtaką nei pernai darė ir administruojamosios kainos, o naftos kainų poveikis bendrajai metinei infliacijai buvo sumažėjęs. Šių veiksnių kainų raida lėmė tai, kad bendrosios infliacijos vidutinis lygis sausio–liepos mėn. sudarė apie 2,3 proc. ir buvo apie 0,7 proc. p. didesnis nei metų pradžioje. Nors šiais metais maisto produktų, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, ir administruojamųjų kainų poveikis metinei infliacijai yra sustiprėjęs, didžiausią įtaką kainų augimui Lietuvoje ir toliau darė sparčiai kylančios paslaugų kainos (žr. 17 pav.).

Stabiliai kylančios paslaugų kainos lemia apie pusę visos bendrosios infliacijos. Beveik 5 proc. siekiantis paslaugų kainų augimas sietinas su didele vidaus paklausa. Pastarąją lemia didėjanti namų ūkių perkamoji galia, kurią didina vis dar sparčiai kylantis darbo užmokeskis, didėjančios socialinės išmokos. Tačiau spartus darbo užmokesčio augimas ateityje turėtų slopti. Šiomet Lietuvos bankas prognozuoja šiek tiek lėtesnį darbo užmokesčio augimą³² (8,5 %), o kitąmet – vis dar spartų, bet sulėtėsiantį iki 6,7 proc.³³ Tačiau, net jei kitąmet darbo užmokesčio augimas lėtės kaip prognozuojama, dirbančiųjų perkamoji galia tebebus didėjanti, o tai ir toliau skatins didėti prekių ir paslaugų paklausą bei kainas (žr. 18 pav.).

Lietuvoje infliaciją ir toliau labiausiai didina paslaugų kainos.

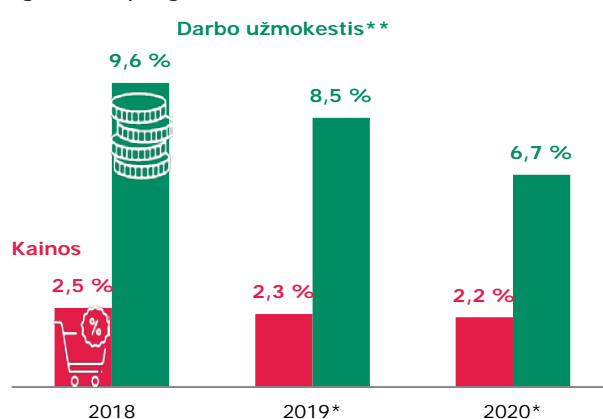
17 pav. Infliacija pagal SVKI, jos kaitos veiksniai ir prognozė

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos bankas.
* Lietuvos banko prognozė.

Kainų ir darbo užmokesčio augimo skirtumai tebėra reikšmingi.

18 pav. Metinė infliacija, darbo užmokesčio augimas ir prognozė

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

* Lietuvos banko prognozė.

** 2019 m. darbo užmokesčio augimo prognozė neapima jo perskaičiavimo, įsigaliojus mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimams.

Maisto, įskaitant alkoholį ir tabaką, kainų augimas nuo metų pradžios kilo vis sparčiau. Nepalankios oro sąlygos turėjo įtakos sumažėjusiai kai kurių daržovių pasiūlai ir padidėjusioms jų supirkimo kainoms. Tai lėmė maždaug penktadaliu brangesnes daržoves nei pernai. Maisto kainų kilimui šiek tiek mažesnę, bet pastebimą įtaką darė ir spartesnis mėsos produktų kainų augimas. Pastarasis suintensyvėjo prasidėjus kiaulių maro protrūkiui Kinijoje, o tai prisidėjo prie brangstančios kiaulienos. Tačiau maisto kainas didinančiai veikė ne tik išorės veiksniai. Pavyzdžiui, nuo kovo mėn. padidintas akcizo tarifas tabakui ir etilo alkoholiui taip pat didinančiai veikia kainas. Bendrai šie veiksniai didina infliaciją apie 0,1 proc. p. Tiesa, šiemet buvo ir gerų vartotojams žinių – per metus beveik dešimtadaliu pigo vaisiai, o pienas, kiaušiniai šiemet vidutiniškai taip pat

³² 2019 m. Lietuvos banko darbo užmokesčio augimo prognozė neapima jo perskaičiavimo, įsigaliojus mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimams.

³³ Plačiau galimo darbo užmokesčio sulėtėjimo priežastys nagrinėjamos skyriuje „Darbo rinka“.

buvo šiek tiek pigesni nei pernai. Panašu, kad šių metų grūdinių augalų derlius ir derlingumas taip pat bus geresni nei prieš metus³⁴, o tai gali lemti palankesnę vartotojams grūdinių produktų kainų raidą ateityje.

Energijos kainų įtaka infliacijai šiemet banguoja. Dėl pasikeitusių rinkos sąlygų³⁵ keliolika procentų pakilusios elektros ir dujų kainos metų pradžioje infliaciją didinančiai veikė stipriausiai per pastarąjį penkmetį. Tiesa, šiek tiek kitokios tendencijos buvo stebimos *Brent* žalios naftos rinkoje – metų sandūroje kritusi žemiau 60 JAV dolerių už barelį žymos, naftos žaliavų kaina vėliau pradėjo kilti, o pastaruoju metu ir vėl svyravo ties 60 JAV dolerių už barelį riba. Sprendžiant pagal naftos ateities sandorius, rinkos dalyviai tikisi, kad vidutinės naftos kainos 2019 m. bus panašios į 2018 m. lygį. Tokiu atveju šių žaliavų kainų poveikis infliacijai būtų ribotas. Tačiau, vyraujant dideliame neapibrėžtumui geopolitinėje arenoje, naftos žaliavų kainos gali susvyruoti stipriau, nei tikimasi.

Lietuvos ekonomikai sparčiai augant ir konverguojant su Vakarų Europos šalimis, prognozuojamas metinės infliacijos tempas turėtų viršyti 2 proc. Remiantis Lietuvos banko prognozėmis, metinė infliacija šiemet turėtų būti gana panašaus lygio kaip ir pirmąjį pusmetį ir siekti apie 2,3 proc., o kitąmet truputį sumažėti (2,2 %). Remiantis šiuo metu turimais duomenimis, didesnių ar ilgai trunkančių bendrosios infliacijos svyravimų nesitikima. Tiesa, visada gali būti pasaulinių žaliavų kainų raidos netikėtumų tiek dėl geopolitinio neapibrėžtumo, tiek ir dėl nepalankių oro sąlygų.

³⁴ Remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto birželio 20 d. prognozėmis.

³⁵ Plačiau žr. 2019 m. kovo mėn. Lietuvos ekonomikos apžvalgos interją „[Kylančių energijos kainų poveikis infliacijai ir namų ūkių vartojimui](#)“.

VII. EKONOMIKOS FINANSAVIMAS

Šalyje sutaupoma daugiau, nei investuojama, tad ekonomikoje vyrauja grynasis skolinimas, be to, pastaruosius keletą metų jis vėl didėja. Disponuojamosios nacionalinės pajamos šalyje didėja sparčiau nei galutinės vartojimo išlaidos, tad santaupos šalyje didėja. Šios santaupos kartu su kapitalo pervedimais iš užsienio viršija grynąjį kapitalo formavimą, ir tai leidžia susidaryti ekonomikos grynam skolinimui (žr. 19 pav.). Finansinių sąskaitų duomenimis, pastaruosius keletą metų grynasis skolinimas būdingas tiek privačiam, tiek viešajam sektoriams. Finansinio turto didėjimui viršijant įsipareigojimų didėjimą, sąlygos mažėti gryniesiems finansiniams įsipareigojimams (skirtumui tarp finansinių įsipareigojimų ir turto) šalyje ir toliau yra palankios. Viešasis sektorius pastaraisiais metais sėkmingai mažino grynuosius finansinius įsipareigojimus, o ne finansų įmonių grynųjų finansinių įsipareigojimų ir BVP santykis pastaruosius penkerius metus ir toliau yra gana stabilus. Namų ūkių finansinis turtas viršija jų prisiimtus finansinius įsipareigojimus – namų ūkių grynojo finansinio turto ir BVP santykis pirmąjį ketvirtį buvo didžiausias nuo duomenų sudarymo pradžios 2004 m.

PFĮ paskolų įmonėms portfelis traukėsi, o pastarąjį kartą šio portfelio mažėjimas buvo stebimas prieš ketverius metus. 2019 m. pradžioje PFĮ paskolų įmonėms portfelio metinis augimas lėtėjo, o antrojo ketvirčio pabaigoje jis per metus susitraukė 3,6 proc. Šioms tendencijoms įtakos galėjo turėti ne tik bazės efektas³⁶, bet ir griežtėjusios kai kurių kredito įstaigų teikiamos finansavimo sąlygos³⁷ ir didelė bankų koncentracija. Didesnė koncentracija sustiprino bankų galimybes rinktis klientus ir galėjo prisidėti prie naujų paskolų namų ūkiams ir įmonėms palūkanų normų padidėjimo. Pavyzdžiui, 2019 m. pirmąjį pusmetį naujų paskolų ne finansų bendrovėms palūkanų normų vidurkis sudarė apie 2,9 proc. (apie 0,35 proc. p. daugiau nei atitinkamu laikotarpiu prieš metus). Kalbant apie atskiras veiklas, pažymėtina, kad pirmąjį pusmetį kredito įstaigų paskolos vidutiniškai labiausiai padidėjo transporto ir saugojimo (apie 16 %) bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų (6 %) veiklas vykdančioms įmonėms, o sumažėjo informacijos ir ryšių (19 %) bei energijos tiekimo (20 %) įmonėms. Tačiau, nors pastaruoju metu PFĮ paskolų įmonėms portfelis traukiasi, finansinių sąskaitų duomenys rodo, kad didėja įmonių finansavimas kitais šaltiniais, pavyzdžiui, prekybos kreditais, kitų įmonių paskolomis, skolos vertybiniais popieriais. Kita vertus, nepaisant augančio finansavimosi ne iš bankų, pastarieji ir toliau tebėra svarbus lėšų šaltinis finansuojant ilgalaikes investicijas. Pavyzdžiui, 2018 m. jų dalis įmonių investicijų finansavimo struktūroje padidėjo nuo 23 iki 26 proc. ir buvo antras svarbiausias tokių investicijų finansavimo šaltinis (nuosavos lėšos sudarė 53 %).

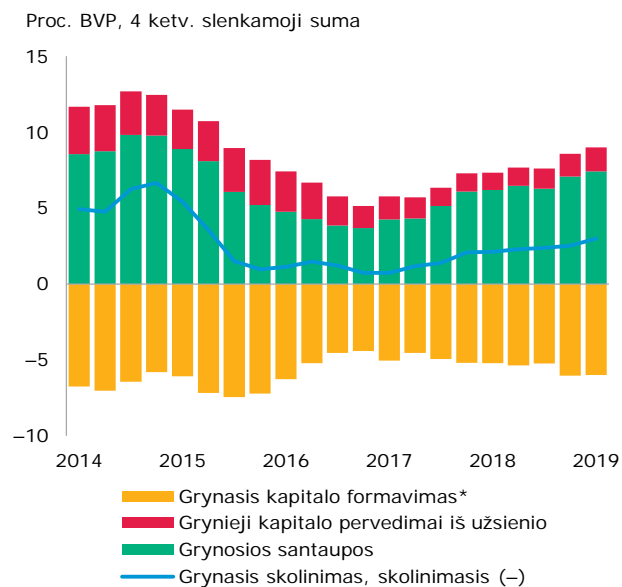
Namų ūkių paskolų portfelio augimo tempas ir toliau buvo didelis ir palaikomas aktyvaus būsto paskolų teikimo. 2019 m. pirmąjį pusmetį namų ūkių paskolų portfelis per metus vidutiniškai padidėjo daugiau nei 8 proc. (didėjo apie 1 proc. p. sparčiau nei prieš metus). Spartų pastarojo augimą palaikė būsto paskolų portfelis, tuo pat metu išaugęs apie 9 proc., o vartojimo ir kitų paskolų portfelio augimas sudarė šiek tiek daugiau nei 6 proc. Bendram namų ūkių paskolų portfelio augimui reikšmingą įtaką ir toliau darė gana mažas nedarbas ir sparčiai kylantis darbo užmokestis. Tai teigiamai veikė namų ūkių lūkesčius dėl ateities – toliau didėjo vartotojų pasitikėjimo rodiklis ir tikimybė artimiausiu metu įsigyti brangesnių pirkinių. Kita vertus, naujų būsto paskolų teikimą gali imti riboti kylančios tokių paskolų palūkanų normos. 2019 m. pirmąjį pusmetį tokių paskolų palūkanų normų vidurkis sudarė apie 2,4 proc. (apie 0,2 proc. p. daugiau nei atitinkamu laikotarpiu prieš metus). Tačiau vartojimo paskolų palūkanų normos įgauna mažėjimo tendenciją – jų metinis vidurkis tuo pačiu 2019 m. laikotarpiu buvo apie 10,8 proc. (maždaug 0,7 proc. p. mažesnis nei atitinkamu laikotarpiu prieš metus).

³⁶ Prieš metus profesinę, mokslinę ir techninę veiklą vykdančių įmonių (prie jų priskiriamos ir kontroliuojančiosios bendrovės) kreditavimas reikšmingai ūgtelėjo, tačiau tai buvo vienkartinis veiksnys.

³⁷ Tai rodė Lietuvos banko vykdoma [įmonių apklausa](#).

Šalyje investuojama mažiau, nei sutaupoma, vyrauja grynasis skolinimas užsieniui.

19 pav. Grynąjį skolinimą lemiantys veiksniai

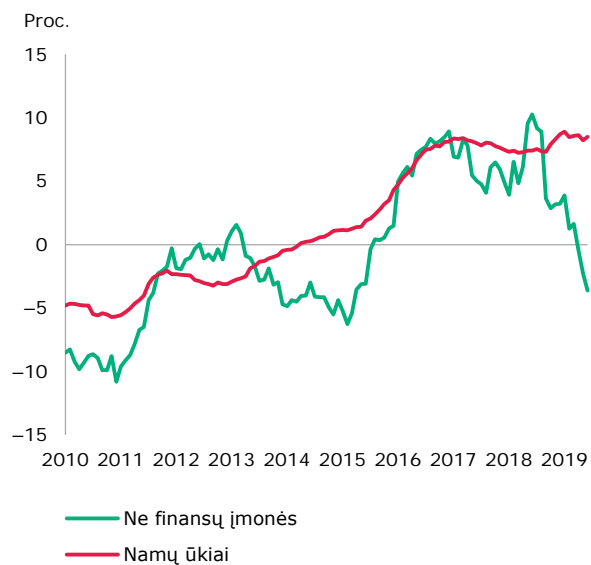

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Bendojo kapitalo formavimas sumažintas pagrindinio kapitalo vartojimu; neigiamas dydis rodo, kad kapitalo formavimas didesnis už jo vartojimą.

PFĮ paskolų portfelis įmonėms traukėsi, o namų ūkių paskolų portfelio augimo tempas ir toliau buvo didelis.

20 pav. Ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų PFĮ paskolų portfelio metinis augimas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

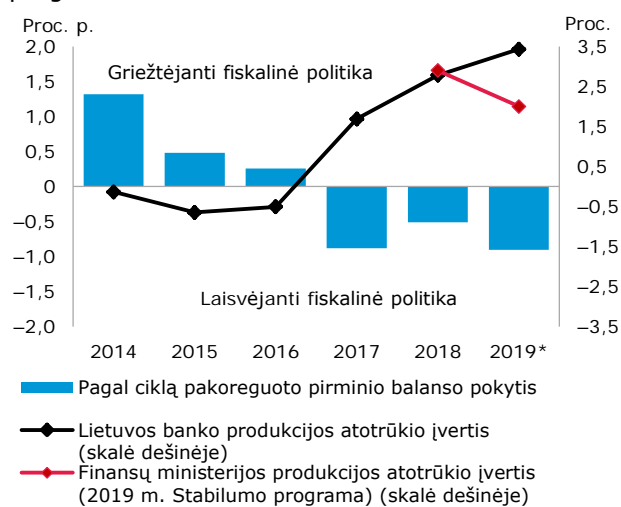
VIII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI

Pastaraisiais metais Lietuvos fiskalinė politika yra linkusi į procikliškumą: ji yra skatinamoji, nors ekonomika yra pakilimo ciklo fazėje. Tai reiškia, kad, ekonomikos aktyvumui esant virš potencialiojo jo lygio, fiskalinės paskatos papildomai didina ekonomikos aktyvumą, o ne jį slopina. Fiskalinės politikos

laisvėjimą rodo blogėjantis pagal ciklą pakoreguotas pirminis balansas³⁸ (žr. 21 pav.). Tokią kryptį lemia diskretiniai sprendimai, darantys įtaką tiek valdžios sektoriaus pajamoms, tiek išlaidoms. Pavyzdžiui, 2019 m. padidintas NPD, sumažinti GPM ir socialinio draudimo įmokų tarifai (iš viso 1,55 proc. p.), taip pat padidėjo valdžios sektoriaus darbuotojų darbo užmokestis, socialinės išmokos ir kt. Dėl šių sprendimų valdžios sektoriaus išlaidos metų pradžioje augo panašiu tempu kaip ir praėjusiais metais (apie 10 %), tačiau pajamų augimas sulėtėjo (pirmąjį ketvirtį sudarė 4,6 %).

Lietuvos ekonomikos pakilimo fazėje vykdoma skatinamoji (laisvėjanti) fiskalinė politika rodo fiskalinės politikos procikliškumą.

21 pav. Lietuvos fiskalinės politikos krypties ir produkcijos atotrūkio nuo potencialo raida ir prognozė

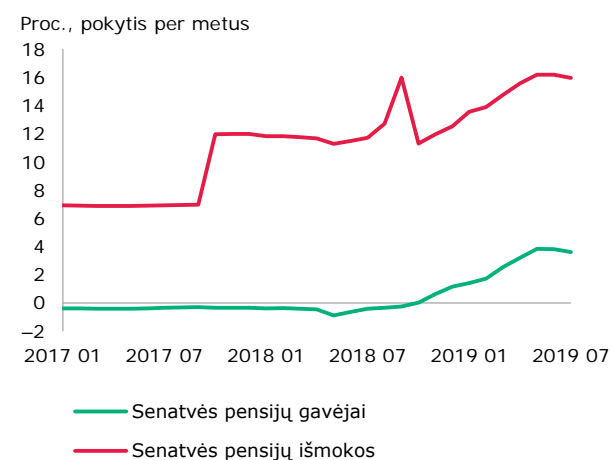

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Lietuvos banko prognozė.

Pastaruoju laikotarpiu sparčiai auga senatvės pensijų išmokos: didėja senatvės pensijos ir jų gavėjų skaičius.

22 pav. Senatvės pensijų gavėjų skaičiaus ir pensijų išmokų raida

Šaltiniai: VSDFV ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl prognozuojamo ekonomikos augimo lėtėjimo ir su papildomomis išlaidomis susijusių institucijų sprendimų palaikyti fiskalinę drausmę vidutiniu laikotarpiu gali būti nelengva.

Prognozuojamas ekonomikos augimo lėtėjimas, 2020–2021 m. numatomas NPD didinimas, mažinama maksimali socialinio draudimo įmoka ribos valdžios sektoriaus pajamų augimą, o spaudimas išlaidų augimui, tikėtina, bus ir toliau. Pastaruoju laikotarpiu pagrindiniai veiksniai, prisidėję prie spartaus išlaidų augimo, buvo didėjusios socialinės išmokos ir darbo užmokesčio išlaidos. Socialinių išmokų augimą daugiausia palaiko dėl indeksavimo ir perskaičiavimo didėjančios senatvės pensijos bei didėjantis senatvės pensijų gavėjų skaičius. Nors pastarąjį šiais metais daugiausia lemia tai, kad, perskaičius pensijas, didesnė dalis asmenų vietoj netekto darbingumo ir invalidumo pensijų pradėjo gauti senatvės pensijas šioms tapus didesnėmis, vis labiau ims jaustis ir gyventojų senėjimo poveikis. Darbo užmokesčio išlaidos valdžios sektoriaus darbuotojams taip pat turėtų toliau didėti, ypač tuo atveju, jei bus įgyvendinama viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio finansavimo strategija³⁹ (šiuo metu ji dar nepatvirtinta). Strategijoje numatyta iki 3 VDU kelti darbo

³⁸ Pagal ciklą pakoreguotas pirminis balansas yra skaičiuojamas nominalųjį valdžios sektoriaus balansą koreguojant pagal ekonomikos ciklo padėtį ir palūkanų mokėjimus. Tai leidžia įvertinti, koks būtų balansas atmetus pajamas ir išlaidas, nulemtas ekonomikos ciklo, todėl parodo pamatinę valdžios sektoriaus finansų padėtį.

³⁹ http://lr.v.lt/uploads/main/documents/files/Strategijos%20projektas_2.pdf.

užmokestį gydytojams, iki 1,2–1,3 VDU – mokytojams, didinti pareiginės algos bazinį dydį ir kt. Tai atitinkamai turėtų skatinti išlaidų augimą.